

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume 30 Nisan / April 2026 Sayı / No. 2

ÖLÜME BAĞLI ÜÇÜNCÜ KİŞİ YARARINA SÖZLEŞMEDE
DEĞER İLİŞKİSİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE MİRAS HUKUKU
BAKIMINDAN ÖNEMİ

THE LEGAL NATURE OF THE VALUE RELATIONSHIP IN
CONTRACT FOR THE BENEFIT OF A THIRD PARTY UPON DEATH
AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE LAW OF SUCCESSION

Abdurrahim ALTUN*

ÖZET

Üçüncü kişi yararına sözleşme, alacaklı (vaat ettiren) ile borçlu (vaat eden) arasında kurulan bir sözleşmedir. Bu sözleşme ile taraflar arasındaki diğer borçlardan farklı olarak borçlu, bu sözleşme ilişkisine yabancı bir üçüncü kişiye (lehtara) kazandırmada bulunacağını taahhüt eder. Sözleşme alacaklı ile borçlu arasında akdedilmiş olsa da kazandırmanın lehtara yapıyor olması üç taraflı borç ilişkisine vücut verir. Üçüncü kişi yararına sözleşme üç köşeli bir borç ilişkisi olmasına bağlı olarak taraflar arasında birbirinden farklı hukuki ilişkilerin doğmasına yol açar. Alacaklı ile borçlu arasında kurulan temel hukuki ilişki (üçüncü kişi yararına sözleşme) karşılık ilişkisi adıyla anılır. Alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki ilişki değer ilişkisi, borçlu ile üçüncü kişi arasındaki ilişki ise edim ilişkisi veya dış ilişki kavramlarıyla ifade edilir. Üçüncü kişi yararına sözleşmelerde üçüncü kişi kahir ekseriyetle alacaklının sağlığında kazandırmaya muhatap olur. Ne var ki alacaklı

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı/KONYA, E-Posta: aaltun@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4623-805X, DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1851435.

- **Atıf Şekli/Cite As:** Altun, Abdurrahim, “Ölüme Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmede Değer İlişkisinin Hukuki Niteliği ve Miras Hukuku Bakımından Önemi”, HBV-HFD, 2026, C. 30, S. 2, s. 1161-1199.
- **İntihal/Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir./This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

ile borçlu arasındaki anlaşma, edimin üçüncü kişiye ifa edileceği zamanı alacaklının ölümü anına öteleyebilir. Üçüncü kişi yararına sözleşmenin ifa zamanı bakımından aldığı bu biçimde, kazandırmanın sağlararası hukuki işleme mi yoksa ölüme bağlı tasarrufa mı dayandığı hususu tartışmalıdır. Çalışmada Türk ve İsviçre doktrini ve uygulaması ile yeri geldikçe Alman hukuku göz önünde tutularak tartışmalı hususlar incelenecek, saklı pay bahsi üzerinden ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin miras hukukunu ilgilendiren yönleri ele alınacaktır. Bu kapsamda, özellikle üçüncü kişiye karşılıksız kazandırma yapılan hâller esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üçüncü kişi yararına sözleşme, Ölüme bağlı tasarruf, Sağlararası hukuki işlem, Değer ilişkisi, Saklı pay.

ABSTRACT

A contract for the benefit of a third party involves a promisor undertaking to confer a benefit upon a beneficiary who is extraneous to the contract established with the promisee. This structure creates a triangular transaction comprising three distinct legal relationships: the cover ratio (between the promisee and the promisor), the value relationship (between the promisee and a third party), and the performance relationship (between the promisor and a third party). While performance typically occurs during the promisee's lifetime, it may be deferred until the promisee's death. This specific variation, the contract for the benefit of a third party upon death, raises significant debate regarding whether the acquisition constitutes an inter vivos transaction or a disposition mortis causa. This study analyzes these theoretical difficulties by examining Turkish and Swiss doctrine and practice, with references to German law where relevant. The primary objective is to determine the legal nature of the value relationship, particularly in cases involving gratuitous benefits. Furthermore, the study evaluates the transaction's position within the law of succession, specifically addressing its impact on the reserved portions of heirs. By focusing on the intersection of the law of obligations and succession law, the research aims to establish the validity conditions and legal classification of these contracts.

Keywords: Contract for the benefit of a third party, Disposition mortis causa, Inter vivos transaction, Value relationship, Reserved portion.

EXTENDED ABSTRACT

Private law grants individuals extensive autonomy in regulating their legal

spheres. This autonomy manifests as freedom of contract in the law of obligations and freedom of disposition mortis causa in the law of succession. However, individuals wishing to regulate the fate of their patrimonial values after death tend to gravitate towards the more flexible instruments of the law of obligations, thereby avoiding the strict formal requirements of the law of succession. One of the most significant reflections of this trend, the contract for the benefit of a third party upon death, is a legal institution located in the ambiguous area between inter vivos transactions and dispositions mortis causa, stipulating performance to the beneficiary upon the death of the promisee.

The primary objective of this study is to determine the legal nature of the contract in question, to analyse the multidimensional relationships between the parties, specifically the cover ratio and value relationship, and, in light of these findings, to establish the conditions for the transaction's validity and its position in relation to the law of succession. The hypothesis of this study is built upon the premise that the contract for the benefit of a third party upon death is founded on a cover ratio characterized by the law of obligations (between the promisor and the promisee) and a value relationship characterized by the law of succession (between the promisee and the beneficiary), and that this value relationship should be classified as a disposition mortis causa. The Swiss Federal Tribunal and certain views in the doctrine tend to address the relationships between the parties with a holistic approach, subjecting the entire transaction to the formal requirements of dispositions mortis causa. However, according to the approach advocated in this study, legal relationships are treated independently. Therefore, the cover ratio and the value relationship are based on distinct legal grounds and must each be evaluated within its own respective framework. Indeed, extending the formal requirements of the value relationship to the cover ratio could unjustly aggravate the obligations of the promisor.

As a result of the research, the focus is placed on the legal nature of the value relationship between the promisee and the beneficiary. Some authors in the doctrine characterize this relationship as an inter vivos donation. According to this view, the right to claim arises during the lifetime of the promisee, with only its performance being deferred until death. However, this approach encounters serious theoretical difficulties, particularly when the beneficiary is unaware of the acquisition and consequently makes no declaration of acceptance. The fact that the promise of donation is subject to

a written form requirement, and that the contract cannot be established when the beneficiary is unaware, pushes this theory towards forced constructions (such as acceptance after death). The conclusion reached in this study is that in contracts for the benefit of a third party upon death involving gratuitous acquisition, the value relationship must be characterized as a disposition mortis causa. This is because the promisee defers the diminution of his or her assets until his or her own death and disposes with “the cold hand of the dead.” Characterizing this relationship as a disposition mortis causa ensures that the transaction rests on valid grounds under a will, even when the beneficiary is unaware, and eliminates the need to establish a donation contract. Furthermore, this characterization allows for the activation of the law of succession mechanisms (action for reduction, reserved portion, formal requirements) that protect the interests of heirs and creditors. Subjecting the value relationship to the formal requirements of dispositions mortis causa ensures that the testator’s last wishes are determined without leaving room for doubt and prevents the circumvention of the law. In conclusion, even if the beneficiary acquires the right to claim through original acquisition, the validity of the value relationship must be determined in accordance with the law of succession. This acquisition must also be included in the estate and taken into account when calculating the reserved portion. If the value relationship becomes invalid due to a form defect or annulment, the acquisition obtained by the beneficiary constitutes unjust enrichment and must be returned to the estate. This approach establishes a fair balance between freedom of contract and the protective provisions of the law of succession.

GİRİŞ

Özel hukuk bireylere kendi hukuki alanlarını düzenlemek için geniş bir serbestlik tanımaktadır. Bu serbestlik, borçlar hukuku alanında sözleşme serbestisi ilkesiyle en geniş kapsamına ulaşırken miras hukuku sahasında ölüme bağlı tasarruflar ile görece sınırlandırılmış bir özerklik olarak karşımıza çıkar. Bu iki alan arasında sıkışıp kalmış hukuki işlemler köklü ve karmaşık tartışmalara sebep olmaktadır. Özellikle ölümlerinden sonra malvarlığı değerlerinin akıbetini belirlemek isteyen kişiler, miras hukukunun klasik olanaklarının beraberinde getirdiği katı şekil şartları karşısında, pratik ihtiyaçlara daha kolay cevap veren borçlar hukukunun sağladığı kolaylıklara temayül edebilmektedir. Bu kapsamda başvurulabilecek imkânlardan birisi ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmedir.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme alacaklı ile borçlu arasında kurulan, alacaklının ölümüyle birlikte üçüncü kişiye bir ifanın yapılmasının kararlaştırıldığı sözleşmedir. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyle hukuki alanını şekillendiren kişi acaba miras hukukunun geride kalanları koruyan, hukuki işlem için şekil şartı getiren hükümlerinden kurtularak borçlar hukukunun sağladığı kolaylıktan tamamıyla faydalanacak mıdır, yoksa miras hukukunun bu katı ve koruyucu kuralları uygulanacak mıdır? Sağlararası hukuki işlemler ile ölüme bağlı tasarruflar arasında muğlak bir alanda kendine yer edinen ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Başta banka ve sigorta sektörleri olmak üzere günümüzün gelişen ekonomik hayatı, malvarlığı değerlerinin ölümden sonra intikalinde farklı modellerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu tarz durumlarda lehtarın, mirasçıların ve alacaklıların menfaatlerinin adil bir biçimde dengelenme ihtiyacı, bu kuruma teorik olarak incelenmesi gereken bir mesele olmasının yanında pratik bir önem de atfetmektedir.

Çalışmanın cevap aradığı temel sorun ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede değer ilişkisinin hukuki niteliğidir. Bu tespit yapıldıktan sonra ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede taraflar arasındaki ilişkilere uygulanacak hukuk kuralları daha belirgin hâle gelecektir.

Üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklı ile borçlu, borçlunun üçüncü kişiye bir edim ifa etmesi konusunda anlaşırılar. Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 129 ve 130. maddelerinde düzenlenen üçüncü kişi yararına sözleşme tipik bir sözleşme değildir¹. Bilakis herhangi bir sözleşme; örneğin satış, kira, eser, vekalet ve sair sözleşme taraflarca biçimlendirilerek üçüncü kişi yararına sözleşmeye dönüştürülebilir². Bu yönüyle üçüncü kişi yararına sözleşme alacaklı, borçlu ve üçüncü kişi arasındaki üçlü borç ilişkisini tarif etmek maksadıyla kullanılan çerçeve kavramlardan birisidir³. Borçlar hukukunun bu müessesesi, hüküm ve sonuçların doğumu alacaklının ölümüne bağlanarak farklı bir forma sokulmaktadır. Malvarlığı değerleri arasındaki kaymanın

¹ von Büren, s. 179; Rusch, Konten, s. 569; Akyol, s. 16; Berger, N. 2274; Furrer/Müller-Chen, Kap. 22, N. 3; Huguenin, N. 1121; Öz, N. 4; Aslan, s. 45; Ateş, s. 353; Schwenzler/Fountoulakis, N. 86.02; Zellweger-Gutknecht, N. 1; Gümüş, Genel Hükümler, s. 964; Eren, Genel Hükümler, N. 3561; Herzog, s. 358; Oğuzman/Öz, N. 1281.

² Serozan, s. 116; Öztürk, s. 181; Koller, N. 73.01.

³ Kocabaş, s. 1799-1800; Reetz/Graber, N. 2; Aslan, s. 51; Antalya/Acar, N. 163 ve 187.

ölümden sonra gerçekleşecek olması çok boyutlu bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada öncelikle ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme kavramı üzerinde durulacak, taraflar arasında meydana gelen hukuki ilişkiler ve bu ilişkilerin birbiri üzerindeki etkisi izah edilecek, daha sonra alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki değer ilişkisinin hukuki niteliği ele alınacaktır. Nihayet varılan sonuç çerçevesinde ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin miras hukuku üzerindeki etkisi kısaca açıklanacaktır.

I. ÖLÜME BAĞLI ÜÇÜNCÜ KİŞİ YARARINA SÖZLEŞME

A. Genel Hatlar

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme alacaklının (vaat ettiren) kendi ölümünde, üçüncü kişiye kazandırmada bulunması hususunda borçlu (vaat eden) ile akdettiği sözleşmedir⁴. Alacaklı ile borçlu arasında kurulan sözleşme kazandırmaya dayanak teşkil eder. Fakat borçlu taahhüt ettiği edimi üçüncü kişiye alacaklının ölümü üzerine ifa eder. Örneğin alacaklı (A), borçlu (B)'ye verdiği bir miktar para borcunun kendi (A'nın) ölümünde üçüncü kişi (Ü)'ye ödenmesi konusunda (B) ile sözleşme yapabilir. Tıpkı olağan üçüncü kişi yararına sözleşmede olduğu gibi borçlu tarafından üçüncü kişiye ifa edilecek edimi üçüncü kişinin talep ve dava edebilme olanağına göre ikili bir ayırım yapılabilir. Üçüncü kişi edimi talep ve dava etme imkânına sahipse tam üçüncü kişi yararına sözleşme, bu haktan mahrumsa eksik üçüncü kişi yararına sözleşme söz konusu olur. Üçüncü kişi yararına sözleşmenin ayırt edici özelliklerinden birisi olan üç köşeli borç ilişkisi vasfının doğal sonucu olarak taraflar arasında birbirinden farklı ilişkiler ortaya çıkar.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin kanuni düzenlemeye kavuşmuş bir türü hayat sigortalarıdır. Bunun dışında saklama sözleşmesinin ve banka hesap sözleşmesinin üçüncü kişi yararına yapıldığı hâllerde alacaklının ölümünde üçüncü kişiye kazandırma yapılacağı kararlaştırılabilmektedir⁵.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklı ile borçlu arasında, kurulan bu sözleşmeden kaynaklanan bir hukuki ilişki bulunur.

⁴ Eder, s. 32; Brox/Walker, § 43, N. 22; Kartal, s. 134; Herzog, s. 358.

⁵ Wolf/Genna, s. 156.

Kapama ilişkisi⁶ veya karşılık ilişkisi⁷ adı verilen bu hukuki ilişkiyle borçlu, alacaklıyla yaptığı sözleşmeye bağlı olarak alacaklının ölümünde üçüncü kişiye kazandırmada bulunmayı vaat eder⁸. Karşılık ilişkisine tekabül eden üçüncü kişi yararına sözleşmede hukuki ilişki alacaklı ve borçlu arasında tesis edilmesine rağmen üçüncü kişinin hukuk sahasında etki doğurur. Üçüncü kişi yararına sözleşmenin tipik bir sözleşme olmamasının sonucu olarak hemen her sözleşmeye taraf iradeleriyle yapılacak müdahalelerle ifa modalitelerinde değişiklik yapılabilir, böylece üçüncü kişiye ifa edilmesi gereken bir edim kararlaştırılabilir. Üçüncü kişi yararına sözleşmenin temelini oluşturan bu sözleşmelerin çok çeşitli olabilmesi ihtimali, karşılık ilişkisinde hukuki sebep olarak ifa, alacak veya bağışlama sebebinin kararlaştırılabileceği anlamına gelir⁹.

Üçüncü kişi yararına sözleşmedeki diğer bir hukuki ilişki alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki ilişkidir. Olağan üçüncü kişi yararına sözleşmelerde borçlunun üçüncü kişiye kazandırmada bulunmasının arkasında genellikle bir maksat bulunur. Borçlunun üçüncü kişiye kazandırması alacaklı ile üçüncü kişi arasında daha önce tesis edilmiş hukuki ilişkiden doğan bir borcun ifasına yönelik olabilir¹⁰. Örneğin alacaklının üçüncü kişiye ödemesi gereken para borcunun, alacaklı ile borçlu arasında kurulan satış sözleşmesinde (karşılık ilişkisinde) borçlunun satış bedelini üçüncü kişiye ödemesi kararlaştırılmak suretiyle ifa edilmesi hâlinde durum böyledir. Bu durumda alacaklı ile üçüncü kişi arasında daha önce meydana gelmiş bir borç ilişkisi bulunmaktadır. Kaynağından bağımsız bir şekilde bu borç ilişkisine dayanarak alacaklı (üçüncü kişi yararına sözleşmenin alacaklısı, bu borç ilişkisinin borçlusu) üçüncü kişiye (üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi, bu borç ilişkisinde alacaklı) para ödeyecektir. Alacaklı borçlu ile kurduğu sözleşmeyle, borçlunun ödemesi gereken para borcunu üçüncü kişiye ifa edeceğini vaat ettirerek üçüncü kişiye ifa etmekle yükümlü olduğu borçtan kurtulmak istemektedir. Bu gibi hâllerde üçüncü kişi karşılık ilişkisine taraf değildir, fakat en azından bu ilişkiden haberdar olduğu söylenebilir. Öte yandan alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki ilişki bir bağışlama sözleşmesine de dayanabilir. Bunun dışında

⁶ Serozan, s. 125; Akyol, s. 85; Aslan, s. 110.

⁷ Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, 179; Gümüş, Genel Hükümler, s. 968; Kartal, s. 17.

⁸ Dittli, s. 160.

⁹ Öz, N. 3; Weber/von Graffenried, Art. 112, N. 19; Herzog, s. 357.

¹⁰ Eren/Dönmez, m. 129-130, N. 28; Öztürk, s. 196; Dittli, s. 160; Eren, Genel Hükümler, N. 3581.

alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki hukuki ilişkinin sözleşme tabanlı bir ilişki olması şart değildir¹¹. Alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki bu hukuki ilişkiye değer/kazandırma ilişkisi adı verilir¹².

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerde daha ziyade değer ilişkisinin temelinde karşılıksız kazandırmaların mevcut olduğu söylenebilir. Değer ilişkisinin karşılıklı olduğu hâllerde edimlerden birinin ifasının alacaklının ölümüyle ifa edilmesi hayatın genel akışına uygun değildir.

İfade etmek gerekir ki borçlunun üçüncü kişiye gerçekleştirdiği ifa değer ilişkisinden değil, karşılık ilişkisinden kaynaklanır. Değer ilişkisi borçlunun ifa edeceği borcun doğumu bakımından belirleyici rol oynamamasına karşın üçüncü kişinin elde edeceği kazandırmanın hukuki sebebini belirlemek gibi önemli bir işleve sahiptir¹³. Değer ilişkisi tıpkı karşılık ilişkisi gibi ifa, alacak veya bağışlama sebebine dayanabilir¹⁴. Şayet alacaklı ile üçüncü kişi arasında değer ilişkisi hiç kurulmamışsa, geçersizse, iptal edilmişse veya sona ermişse üçüncü kişinin elde edeceği kazandırmanın sebebi de ortadan kalkmış olur. Buna rağmen borçlunun üçüncü kişiye gerçekleştirdiği ifa, üçüncü kişi açısından sebepsiz zenginleşme oluşturur.

Alacaklının ölümüyle borçlu ile üçüncü kişi arasında, taahhüt edilen edimin ifası münasebetiyle meydana gelen ilişkiye edim ilişkisi adı verilir. Edim ilişkisinin hukuki niteliği tartışmalıdır¹⁵. Çalışmada ele alınan konu karşılık ve değer ilişkileriyle yakından ilgili olduğu için edim ilişkisi üzerinde durulmayacaktır.

Olağan üçüncü kişi yararına sözleşmeler bakımından kanunda şekle ilişkin düzenlemeye yer verilmemiştir. Şu hâlde kural olarak üçüncü kişi yararına sözleşmelerde şekil serbestisi ilkesinin uygulama alanı bulacağı ifade edilmelidir. Bununla birlikte üçüncü kişi yararına sözleşmenin farklı sözleşme tiplerinin özelleştirilmesi suretiyle meydana getirilebileceği göz önünde

¹¹ Furrer/Müller-Chen, Kap. 22, N. 7.

¹² Serozan, s. 130; Akyol, s. 135; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 199.

¹³ Müller, s. 61; Serozan, s. 130; Akyol, s. 140; Berger, N. 2287; Huguenin, N. 1151; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 199-200; Schwenzler/Fountoulakis, N. 86.05; Dittli, s. 160; Antalya/Acar, N. 182; karşı. Aslan, s. 162.

¹⁴ von Tuhr/Escher, s. 252; Bucher, OR AT, s. 482; Şenocak, s. 236; Kılıçoğlu Yılmaz, s. 1768; Öz, N. 10; Weber/von Graffenried, Art. 112, N. 20; Herzog, s. 357.

¹⁵ Doktrinde bu konuda ileri sürülen görüşler için bkz. Akyol, s. 176 vd.; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 192 vd.; Kartal, s. 20 vd.

tutulduğunda, bahis konusu farklı sözleşmelere ilişkin şekil koşullarının dikkate alınması gerekliliği hemen göze çarpmaktadır. Alacaklı ile borçlu arasındaki karşılık ilişkisinin özünü teşkil eden sözleşme için kanunda şekil şartı öngörülmemişse üçüncü kişi yararına sözleşmenin de şekil kurallarına tâbi olmayacağı, buna karşılık kanunlarla şekil şartı öngörülmüş bir sözleşmenin üçüncü kişi yararına kurulduğu varyasyonda bu şekil şartına riayet edilmesi gerektiği açıktır¹⁶. Bu noktada üç köşeli borç ilişkilerinin yapısına özgü olarak şüphe uyandırıcı bir durum ortaya çıkmaktadır. Alacaklı ile borçlu arasındaki karşılık ilişkisi şekle tâbi olmayan bir hukuki ilişkinin biçimlendirilmesi suretiyle kurulduğu için şekil şartı gerektirmez. Fakat alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki değer ilişkisi şekil şartına bağlı olabilir. Örneğin alacaklı ile borçlu arasında kurulan taşınır satışına ilişkin bir sözleşmeden doğan satış bedeli ödeme borcu üçüncü kişiye ifa edilecek olsun. Alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki değer ilişkisinin bağış niteliği taşıdığı bir ihtimalde değer ilişkisi şekil şartına tâbi olur (bağışlama vaadi). Bu gibi durumlarda değer ilişkisinin tâbi olduğu şekil şartı karşılık ilişkisini kuşatmaz¹⁷. Karşılık ilişkisi taşınır satışı nazara alınarak şekil serbestisi ilkesi çerçevesinde kurulabilir. Öte yandan aynı sonucun ölümüne bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeler bakımından da geçerli olup olmayacağı tartışmalıdır. Bilhassa İsviçre hukukunda ileri sürülen görüşlere göre ölümüne bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerle taraflar arasında meydana gelen ilişkilerin birlikte veya birbirinden ayrılarak ele alınmasına bağlı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

B. Ölümüne Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmenin Üç Köşeli Yapısına İlişkin Yaklaşımlar

1. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkileri Tevhit Eden Anlayış ve Buna Bağlı Sonuçlar

a. Taraflar Arasındaki Hukuki İlişkileri Tevhit Eden Anlayış

Doktrindeki bir görüşe göre ölümüne bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin şekil yönünden tâbi olacağı hükümlerin tayininde değer ilişkisi

¹⁶ Serozan, s. 126; Akyol, s. 94; Kocabaş, s. 1800; Berger, N. 2299; Furrer/Müller-Chen, Kap. 22, N. 25; Huguenin, N. 1124; Öz, N. 4.; Ateş, s. 353; Schwenzer/Fountoulakis, N. 86.16; Gümüş, Genel Hükümler, s. 964 dn. 1071; Eren/Dönmez, m. 129-130, N. 9; Weber/von Graf-fenried, Art. 112, N. 40; Eren, Genel Hükümler, N. 3563; Koller, N. 73.40; Oğuzman/Öz, N. 1284; Antalya/Acar, N. 181; Y. 7. HD, T. 22.02.2022, E. 2021/940, K. 2022/1271 (www.lexpera.com.tr).

¹⁷ Akyol, s. 95; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 71; Dittli, s. 160.

belirleyici bir rol oynayabilir¹⁸. Bu anlayış İsviçre Federal Mahkemesi'nin bazı kararlarına da yansımıştır.

İsviçre Federal Mahkemesi'nin ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeye ilişkin olarak verdiği kararlardaki ortak vurgu taraflar arasında meydana gelen hukuki işlemlerin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine yöneliktir¹⁹. Federal Mahkeme böylece alacaklının ölümünde üçüncü kişiye kazandırma sağlanacağına ilişkin ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerde işlemin bir bütün olarak ölüme bağlı tasarruflara ilişkin şekle tâbi olacağına hükmetmektedir. Örneğin Federal Mahkeme'nin kararına²⁰ konu olan bir olayda A, merhum annesi B'nin evinde, daha önce bilgi sahibi olmadığı malvarlığı değerine ilişkin bir belge bulmuştur. A bu belgeye dayanarak annesinin tek mirasçısının kendisi olduğunu, buna bağlı olarak iki banka hesabına dair hak sahibi olduğunu ileri sürmüş, ihtilaf konusu banka hesapları üzerinde tasarruf yetkisi iktisap edenlere karşı geçici tedbir talebinde bulunmuştur. Hesaplardan birisi B'nin kardeşi C ile Y bankası arasında kurulan bir sözleşmeye dayanmaktadır. Banka hesabı B ile B'nin annesi D adına açılmıştır. C'nin ölümüyle birlikte B ve D'nin hak kazandığı bu durum ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin bir örneğidir. Federal Mahkeme bu olayda yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlı bir bağışlama söz konusu olduğundan hareket ederek ölüme bağlı tasarruflara ilişkin şekil şartlarının aranacağı yönünde hüküm vermiştir. Kararda ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin varlığı kabul edilmekle birlikte karşılık ilişkisinde riayet edilmesi gereken şekil kuralının tayininde değer ilişkisinin belirleyici bir rol oynayacağına işaret edilmiştir. Federal Mahkeme böylece ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme sonucunda taraflar arasında meydana gelen hukuki ilişkileri, bilhassa karşılık ve değer ilişkilerini tevhit ederek değerlendirme yapmaktadır²¹.

¹⁸ von Büren, s. 183; Müller, s. 61; Druey, § 8, N. 44; Reetz/Graber, N. 20; Gauch/Schluep/Schmid/Emmenegger, N. 3903; Zellweger-Gutknecht, N. 8.

¹⁹ Örneğin BGE 89 II 87 vd.; BGE 96 II 79 vd.

²⁰ BGE 127 III 390 vd.

²¹ Federal Mahkeme bu kararında ifası bağışlananın ölümüne bağlanmış bir bağışlama sözleşmesinin varlığından hareketle ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyi İBK m. 245/f. 2 (TBK m. 290/f. 2) uyarınca ölüme bağlı tasarrufun şekil şartlarına tâbi tutmaktadır. Ayrıca BGE 67 II 88 vd. ve BGE 89 II 87 vd. kararlarında da benzer bir anlayış mevcuttur. Bununla birlikte Federal Mahkeme ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklının geri alma hakkını saklı tutmasına özel bir anlam yüklemektedir. Nitekim başka bir kararında Federal Mahkeme alacaklının açıkça geri alma hakkını saklı tutmadığı hâllerde ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin ölüme bağlı tasarrufların şekline tâbi olmayacağına hükmetmiştir.

Üçüncü kişi yararına sözleşmenin genel mantığına, bu meyanda yapısal ve işlevsel ruhuna sadık kalınacak olursa değer ilişkisindeki kazandırma sebebinin beraberinde getirdiği şekil şartının karşılık ilişkisine şamil olamayacağı ileri sürülmektedir²². Olağan üçüncü kişi yararına sözleşmede tereddüt edilmeksizin ifade edilebilecek bu husus, ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklının ölümüne bağlı olarak üçüncü kişiye kazandırma yapılması sebebiyle bir nebze de olsa arka plana itilmektedir²³. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme ile bu sözleşmenin meydana getirdiği hukuki ilişkiler arasında tabii bir bağ olsa da bu ilişkileri tek bir ilişki olarak görmenin isabeti tartışmalıdır.

b. Ölüme Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmeden Doğan Hukuki İlişkileri Tevhit Eden Anlayışın Sonuçları

Federal Mahkeme ve doktrindeki bazı yazarlar tarafından kabul edilen tevhit edici anlayış üçüncü kişi yararına sözleşmede kazandırmanın alacaklının ölümüyle gerçekleşmesi olgusundan hareket etmekte, böylece ölüme bağlı kazandırmanın varlığına dayanarak ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyi ölüme bağlı tasarrufa yaklaştırmaktadır. Buna bağlı olarak artık sağlararası bir hukuki işlemde söz etme olanağı ortadan kalkmakta, alacaklı ile borçlu arasındaki karşılık ilişkisini de kapsayan bir ölüme bağlı tasarruf söz konusu olmaktadır.

Bu tutumun en önemli etkilerinden birisi ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin şekli üzerinde tecelli etmektedir. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki değer ilişkisinin genellikle bağışlama saikine dayanması sebebiyle sözleşmenin şekli konusunda belirleyici olacak hüküm TBK m. 290/f. 2 [İsviçre Borçlar Kanunu (OR-İBK) m. 245/f. 2]'dir. Mehaz kanunda yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlı olan bağışlamada ölüme bağlı tasarruflara ilişkin hükümlerin uygulanacağı ifade edilmektedir. Buna karşılık TBK m. 290/f. 2 uyarınca bu gibi durumlarda vasiyete ilişkin hükümler uygulama bulur. TBK'da mehaz düzenlemeye göre daha dar bir çerçeve çizilmiş olması Türk doktrini tarafından haklı olarak eleştirilmekte ve düzeltici yorumla ölüme bağlı tasarruflara ilişkin hükümlerin uygulama bulması gerektiğine işaret edilmektedir²⁴. Şu hâlde ölüme bağlı

Bkz. ZBGR 77/1996 s. 338 vd.

²² Krauskopf, N. 487 vd. ve N. 1680.

²³ Dittli, s. 163.

²⁴ Vardar Hamamcıoğlu, s. 330; Tandoğan, s. 368; Gümüş, C. I, s. 214; Dural/Öz, N. 247; karş.

üçüncü kişi yararına sözleşmenin kurulmasında riayet edilmesi gereken ölüme bağlı tasarruflara ilişkin şekil şartı hem karşılık ilişkisi hem de değer ilişkisi bakımından göz önünde tutulmalıdır²⁵. Bu esastan hareketle üçüncü kişiye kazandırmada bulunmayı taahhüt eden borçlunun borç altına girmesi sebebiyle karşılık ilişkisinde vasiyetnameden ziyade miras sözleşmesine ilişkin şekil kurallarının (Türk Medeni Kanunu m. 545/f. 1 uyarınca resmi vasiyetnameye ilişkin şekil kuralı) uygulama alanı bulabileceğini ifade etmek gerekir. Buna mukabil değer ilişkisinde somut olayın özelliklerine göre vasiyetname söz konusu olabilir.

Karşılık ilişkisini şekil yönünden değer ilişkisine tâbi tutan bu anlayış üçüncü kişi yararına sözleşme müessesesiyle tam olarak örtüşmemektedir. Zira üçüncü kişinin elde edeceği kazandırma alacaklı ile borçlu arasında kurulan karşılık ilişkisine bağlıdır. Borçlunun yapacağı kazandırma değer ilişkisinden değil, karşılık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla karşılık ilişkisinin şekil şartına tâbi olması hususunda belirleyici olan unsurun karşılık ilişkisinin münferit özellikleri olması icap eder²⁶. Örneğin karşılık ilişkisi bir taşınmazın devrini öngörüyorsa sözleşmenin şekli bu bağlamda belirlenmelidir.

2. Ölüme Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmeden Doğan Hukuki İlişkileri Birbirinden Bağımsız Ele Alan Anlayış ve Buna Bağlı Sonuçlar

a. Ölüme Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmeden Doğan Hukuki İlişkileri Birbirinden Bağımsız Ele Alan Anlayış

Federal Mahkeme ve doktrindeki bir kısım yazar tarafından savunulan görüşe karşı ileri sürülen diğer bir görüşe göre ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede karşılık ilişkisi ile değer ilişkisini birbirinden bağımsız bir biçimde ele almak daha isabetlidir. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin meydana getirdiği hukuki ilişkiler farklı hukuki sebeplere dayanır²⁷. Borçlu bir taraftan alacaklı ile aralarındaki hukuki sebebe dayanarak üçüncü kişiye ifade

Serozan, s. 67 vd.; Türk hukukunda ileri sürülen bir görüşe göre TBK m. 290/f. 2 hükmüne bağlı olarak ölüme bağlı tasarruflara ilişkin uygulama bulabilecek hükümler sadece madde miras hukuku hükümleridir. Kanun koyucunun vasiyetnameye (ölüme bağlı tasarruflara) yaptığı yollama şekli miras hukuku hükümlerini kapsamına almaz. Bkz. Yıldırım, s. 56.

²⁵ Dittli, s. 164.

²⁶ Dittli, s. 164.

²⁷ von Tuhr/Escher, s. 251; Krauskopf, N. 1636; Rusch, Konten, s. 569; Schwenzler/Fountoulakis, N 86.05; Koller, N. 73.32; Ayrıca görüş hakkında bilgi için bkz. von Büren, s. 179; Gauch/Schluep/Schmid/Emmenegger, N. 3882.

bulunurken diğerk taraftan borçlunun ifasıyla birlikte üçüncü kişi kazandırma elde etmektedir²⁸. Haddizatında ortada borçlu tarafından gerçekleştirilen tek bir ifa bulunmaktadır. Fakat üçüncü kişi yararına sözleşmenin doğası gereğii borçlunun bu davranışı aynı anda hem karşılık hem de değer ilişkisi üzerinde etkiler doğurmaktadır. Yansıma etkisi adı verilen bu etki, borçlunun üçüncü kişiye gerçekleştirdiğı ifanın bir yandan borçlunun alacaklıya karşı karşılık ilişkisinden doğan borcunu, öte yandan alacaklının üçüncü kişiye karşı değer ilişkisinden kaynaklanan borcunu sona erdirmek gibi bir işleve sahiptir²⁹. Borçlunun tek bir hareketi birbirinden farklı iki hukuki ilişki üzerinde etkiler meydana getirdiğine göre tek bir hareketle iki farklı kazandırmanın meydana gelmesi tabiidir. Örneğın borçlu alacaklıyla kurduğı taşınmaz satış sözleşmesinden kaynaklanan satış bedelini ödeme borcunu üçüncü kişiye ifa edecek olsun. Alacaklı ile üçüncü kişi arasında bağışlama vaağinin mevcut olduğı bir ihtimalde borçlunun üçüncü kişiye satış bedelini ödemesi hem onu satış sözleşmesinden doğan borcundan kurtaracak hem de alacaklının bağışlama vaağinden doğan borcu ifa edilmiş olacaktır.

Bu görüş uyarınca özellikle karşılık ve değer ilişkisi birbirinden ayrılarak değerlendirmeye tâbi tutulmakta, ölüme bağılı üçüncü kişi yararına sözleşmenin taraflar arasında meydana getirdiğı hukuki ilişkilerin tek bir hukuki işlem olarak telakki edilmesinden kaçınılmaktadır. Söz konusu hukuki ilişkiler tavsif edilirken dikkate alınacak husus kazandırmanın sebebidir. Değer ilişkisinde hukuki sebep bir şekil şartı gerektiriyorsa bu şarta yalnızca değer ilişkisinde riayet etmek gerekir. Değer ilişkisinin tâbi olduğı şeklin karşılık ilişkisini kuşatmak gibi bir fonksiyonu yoktur³⁰. Benzer bir anlayışla karşılık ilişkisinin konusunu teşkil eden sözleşme için kanun koyucu şekil şartı öngörmüşse karşılık ilişkisi ancak bu takdirde şekle tâbi olur.

Kanaatimizce ölüme bağılı üçüncü kişi yararına sözleşmeden doğan hukuki ilişkileri tefrik eden anlayış üçüncü kişi yararına sözleşmenin genel kurgusuyla daha uyumludur. Alacaklı ile üçüncü kişi arasında tesis edilen değer ilişkisinin bilhassa şekil yönünden alacaklı ile borçlu arasındaki karşılık ilişkisini etkilemesini izah etmek oldukça güçtür. Borçlu değer ilişkisinin tarafı değildir. Değer ilişkisinin tâbi olduğı şekil şartını karşılık ilişkisine

²⁸ von Büren, s. 179; bkz. Kocaman, s. 111.

²⁹ Akyol, s. 141; Öztürk, s. 195.

³⁰ Krauskopf, N. 1680; Furrer/Müller-Chen, Kap. 22, N. 26; Aslan, s. 109; Çilenti Konuralp, Değerlendirme, s. 166; Schwenger/Fountoulakis, N 86.17; Dittli, s. 165; Koller, N. 73.52.

teşmil etmek, şekle aykırılık sebebiyle geçersizliğin önüne geçmek isteyen borçluya değer ilişkisini araştırmak gibi bir yük yüklemek anlamına gelir. Değer ilişkisine yabancı olan borçluya böyle bir araştırma yükü yüklemek doğru olmaz. Borçlu bakımından değer ilişkisinin hukuki niteliği aslında önemsizdir.

b. Ölüme Bağlı Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmeden Doğan Hukuki İlişkileri Birbirinden Bağımsız Ele Alan Anlayışın Sonuçları

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeden doğan hukuki ilişkileri birbirinden ayırarak ele alan anlayışın sonucu olarak sözleşmenin kurulması, içeriği, idamesi veya sona erdirilmesinin de birbirinden bağımsız bir şekilde ele alınması gerekir³¹. Karşılık ve değer ilişkilerindeki kazandırmaların farklı hukuki sebeplere dayanması bu sonuçla uyumludur.

Taraflar arasındaki karşılık ve değer ilişkilerinde kazandırmanın farklı sebeplere dayanması her bir işlemin -öngörülmüşse- kendine özgü şekil kurallarına tâbi olacağı manasına gelir. Değer ilişkisi için öngörülmüş şekil şartı karşılık ilişkisine veya karşılık ilişkisi için öngörülmüş şekil şartı değer ilişkisine sirayet etmez.

II. DEĞER İLİŞKİSİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Doktrindeki hâkim görüşe göre üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi alacak hakkını aslen kazanır³². Alacak hakkı (tam) üçüncü kişi yararına sözleşmenin doğası gereği üçüncü kişinin malvarlığında doğar³³. Hakkın aslen kazanılmasından maksat alacağın bir an için bile olsa alacaklının malvarlığı değerleri arasına girmeden doğrudan üçüncü kişinin malvarlığında doğmasıdır³⁴. Aslen kazanma ilkesi bilhassa geri alınamaz lehtar tayininde bazı pratik sonuçlar doğurur. Alacaklının malvarlığı değerlerine hiç dahil olmayan alacak hakkına onun alacaklılarının veya iflas masasının el atması mümkün

³¹ Bu konudaki tartışma için bkz. Harder, s. 129 vd.; Kocaman, s. 114 vd.

³² Eren/Yücer Aktürk, s. 322; Serozan/Engin, s. 292; Çilenti Konuralp, Değerlendirme, s. 170; Kartal, s. 136.

³³ Krauskopf, N. 291 ve dn. 363'te anılan yazarlar; Akyol, s. 161; Kocabaş, s. 1811; Aslan, s. 162; Schwenger/Fountoulakis, N. 86.21; Eren/Dönmez, m. 129-130, N. 33; Eren, Genel Hükümler, N. 3585; Antalya/Acar, N. 219-220.

³⁴ Serozan, s. 119; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 219; Yazarlar tarafından alıntılanan bir Yargıtay kararında bu hususa temas edilmiştir. Y. 4. HD, T. 04.12.1974, E. 1973/3728, K. 1974/16536 (www.lexpera.com.tr); Krauskopf, N. 293; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 119; Dittli, s. 213.

olmaz. Bu durum karşısında icra ve iflas hukuku bakımından ileri sürülen bir istisna tasarrufun iptali davası açma olanağıdır³⁵. Aslen kazanma ilkesi miras hukukunda da pratik sonuçlar doğurur. Alacak hakkı alacaklının malvarlığı değerleri arasına girmeyeceğine göre terekeye de dahil olmaz. Lehtar üçüncü kişinin aynı zamanda alacaklının mirasçısı olduğu ve mirası reddettiği hâllerde, ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeden dolayı kazandığı alacak hakkını yitirmemesi aslen kazanma ilkesinin bariz bir etkisidir³⁶. Fakat doktrinde aslen kazanma ilkesine rağmen saklı paylı mirasçıların ve tereke alacaklılarının, şartları olduğu takdirde ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme ile üçüncü kişiye yapılan kazandırmaya el atabileceği ileri sürülmektedir³⁷. Yeri gelmişken şu hususun da altını çizmekte fayda görüyoruz. Kazandırma konusunun mülkiyeti borçluda bulunduğu ölçüde aslen kazanma ilkesi anlam ifade eder. Bunun ötesinde borçlu, alacaklının malik olduğu bir değeri (kazandırmanın konusunu) elinde bulunduruyorsa, esas itibarla alacaklının malvarlığına hiç girmemiş bir değerden söz etmek olanağı da ortadan kalkar³⁸.

Doktrinde ileri sürülen diğer bir görüşe göre üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi alacak hakkını aslen değil, devren kazanır³⁹. Üçüncü kişinin alacağı aslen mi yoksa devren mi kazandığı tartışması bilhassa ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede daha yoğundur. Üçüncü kişinin alacak hakkını devren kazandığını iddia eden görüş, alacaklının ölümüyle birlikte alacağın alacaklının terekesinden devren kazanılacağını ileri sürmektedir⁴⁰. Yani alacak hakkı öncelikle alacaklının malvarlığı değerleri arasında doğar ve onun ölümüyle birlikte devren üçüncü kişiye geçer. Yine bu görüş taraftarlarına göre alacaklının ölümüyle ifa edilecek üçüncü kişi yararına bir sözleşmede değer ilişkisinin ölüme bağlı tasarrufa benzer niteliği göz önünde tutulduğunda, aslen kazanma ilkesi ile üçüncü kişiyi diğer mirasçılar ve vasiyet

³⁵ Bu konuda bkz. Krauskopf, N. 297 vd.; Zellweger-Gutknecht, N. 16; Dittli, s. 214.

³⁶ Krauskopf, N. 309; Eren/Yücer Aktürk, s. 322; Dittli, s. 213.

³⁷ Krauskopf, N. 305 vd.; Zellweger-Gutknecht, N. 16; Kartal, s. 137; Dittli, s. 213; Kanun koyucu bu noktada hayat sigortalarında, ileri sürülen bu görüşten farklı bir esas benimsemiştir. Hem tasarruf edilebilecek kısmın hesabında (TMK m. 509) hem de tenkiste (TMK m. 567) hayat sigortasından doğan alacağın, miras bırakanın ölümü anındaki satın alma değerinin dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır.

³⁸ Serozan, s. 120.

³⁹ Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 121 vd.

⁴⁰ Bkz. Krauskopf, N. 312; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 123.

alacaklıları karşısında daha imtiyazlı bir pozisyona getirmek doğru olmaz⁴¹.

Kanaatimizce ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme lehtarının özellikle mirasçılar karşısında daha imtiyazlı, dokunulamaz bir konumda olup olmadıklarını tayin ederken TMK m. 509 ve 567 hükümlerinden yola çıkılabilir. Kanun koyucu her iki hükümde de hayat sigortalarında sigorta alacağının, miras bırakanın ölümü anındaki satın alma değerine özel bir önem atfetmiştir. Bu hükümlerle gerek terekede tasarruf edilebilecek kısmın belirlenmesinde gerekse tenkis edilecek tasarruflarda sigorta alacağının değil, miras bırakanın ölümü anındaki satın alma değerinin dikkate alınacağına vurgu yapılmıştır. Hayat sigortalarında lehtar lehine getirilen bu tarz hükümlerin arkasında yatan sebeplerden birisi sigorta sektörünün gelişimini sağlamaktır⁴². Lehtar sigorta alacağının tamamına yönelik taleplerden kurtaran himaye bu anlayışın eserdir. Kanun koyucu TMK m. 509 ve 567 hükümlerini ihdas etmemiş olsaydı tasarruf edilebilecek kısmın hesabında ve tenkis edilecek kazandırmaların tayininde sigorta alacağı dikkate alınırdı. Kanun koyucu buna engel olmak amacıyla hayat sigortalarında lehtarın elde edeceği kazanımı saklı paylı mirasçıların ve tereke alacaklılarının müdahalesi karşısında korumaya layık görmüştür. Şu hâlde sigorta hukuku bakımından getirilmiş bu imtiyazı ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerin geneline yaymak isabetli olmaz⁴³. Bilhassa üçüncü kişiye yapılan kazandırmanın tenkise tâbi olacağı yönünde yapılan bu çıkarım alacak hakkının devren kazanıldığını ileri süren anlayışın en doğal sonuçlarından birini teşkil etmektedir. Esasında bu tarz kazandırmaların tenkise tâbi olacağını, alacağın aslen kazanıldığını kabul eden bazı yazarlar da ileri sürmektedir⁴⁴. Fakat bu yazarlar tenkis imkânını aslen kazanma ilkesine getirilen istisnalarla izah etmeye çalışmaktadırlar.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede taraflar arasında ortaya çıkan hukuki ilişkileri birbirinden ayrı ele alan görüşün kabul edilmesi sonucunda değer ilişkisinin hukuki niteliğini saptamak kritik bir önem kazanmaktadır. Zira ölüm olgusu bir taraftan üçüncü kişiye kazandırmada bulunulmasına yol açarken diğer taraftan alacaklının mirasçıları bakımından da sonuçlar doğurur. Örneğin değer ilişkisinin ölüme bağlı tasarruf niteliği ön plana çıkartılacak olursa kazandırmanın tenkisinde sıra değişir. Keza

⁴¹ Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 124-125.

⁴² Akyol, s. 144-145.

⁴³ Aynı yönde bkz. Serozan, s. 123 dn. 98.

⁴⁴ Krauskopf, N. 305 vd.; Zellweger-Gutknecht, N. 16; Dittli, s. 213.

miras bırakanın alacaklılarının ileri süreceği talepleri de bu kapsamda değerlendirmek icap eder. Bunun dışında değer ilişkisinin hukuki niteliğinin belirlenmesinde benimsenecek anlayış alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki bu ilişkinin şekli üzerinde belirleyici bir rol oynayacaktır.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklı, kendi ölümünde üçüncü kişiye bir kazandırmada bulunulmasını ister. Kazandırma alacaklıının ölümüyle birlikte gerçekleşeceği için ölümden sonra etkilerini ortaya çıkartan böyle bir işlemin hukuki niteliği itibarıyla sağlararası bir hukuki işlem mi yoksa ölüme bağlı bir tasarruf mu olduğu sorunu gündeme gelmektedir. Sağlararası hukuki işlemlere ilke olarak borçlar hukukunun esnek kuralları, ölüme bağlı tasarruflara ise miras hukukunun katı ve şekilci hükümleri uygulanacağına göre değer ilişkisinin hukuki niteliğini taraf menfaatlerini de gözетerek isabetli bir biçimde belirlemek gerekir.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişinin elde edeceği kazandırma genellikle karşılıksızdır⁴⁵. Kazandırmanın yapılacağı zamanın alacaklıının ölümü anına ötelenmesi sebebiyle ilk bakışta yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlanmış bir bağışlama izlenimi uyanmaktadır.

Sağlararası bir işlemlerle kurulmuş fakat etkilerini ölümden sonra doğuran hukuki işlemlerde sağlararası hukuki işlem veya ölüme bağlı tasarruf nitelendirmesini yaparken benimsenecek görüş konusunda öğretilerde ihtilaf vardır. En baştan ifade etmek gerekirse sağlararası hukuki işlemlerle ölüme bağlı tasarruflar arasına keskin bir çizgi çekecek kriterleri belirlemek oldukça zordur. İsviçre Federal Mahkemesi hukuki işlemin özellikleri gibi görece objektif kriterler yanında taraf iradeleri gibi sübjektif kriterleri dikkate almaktadır⁴⁶. Değer ilişkisinin hukuki niteliğini tayin ederken bütün hukuki ilişkilerde benimsenecek soyut bir formül ortaya koymak oldukça zor olduğu kadar önemli sakıncalar da ortaya çıkartabilir. Dolayısıyla her somut olay özelinde değerlendirme yapmak ve bu değerlendirmeye göre hukuki niteliği belirlemek daha isabetlidir. Nitekim somut olayın maddi olguları, birtakım fiili karineler, tarafların değer ilişkisini kurarken takip ettikleri şekil gibi unsurların değerlendirmede göz önünde tutulacağı doktrin tarafından kabul

⁴⁵ Bununla birlikte değer ilişkisinde karşılıklı bir kazandırma da söz konusu olabilir. Dittli, s. 180.

⁴⁶ BGE 113 II 270 vd.

edilmektedir⁴⁷.

Değer ilişkisinin hukuki niteliğini tespit ederken göz önünde tutulabilecek en önemli unsur kazandırmanın sebebidir. Esas itibarla hemen yukarıda ifade edilen unsurlar kazandırmanın sebebini belirleme noktasında önemli bir rol oynar. Örneğin kazandırmanın yapılacağı zamanın (alacaklının ölümü anı) yalnızca ifayı ötelemek amacıyla kararlaştırıldığı hâller ile hukuki ilişkinin temelinin oluşturduğu hâller arasında belirgin farklar mevcuttur. Taraflar yalnızca ifa zamanını belirlemek istememiş, bunun yanında ölümü hukuki işlemin temeli saymışlarsa artık ölüme bağlı tasarruftan söz etmek daha doğrudur⁴⁸. Taraf iradeleri kazandırmanın hukuki sebebini belirlemesi hususunda belirleyicidir. Fakat ifade etmek gerekir ki kazandırmanın sebebini tespit ederken yorumlanacak irade açıklamaları her zaman değer ilişkisinden kaynaklanmaz. Özellikle lehine kazandırma yapılacak üçüncü kişi alacaklı ile borçlu arasında kurulan ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerden haberdar olmadığında bu durum çok açıktır. Böyle hâllerde alacaklı ile borçlu arasındaki karşılık ilişkisini incelemek kazandırmanın sebebini belirlemesinde etkili olabilir⁴⁹. Öte yandan kazandırma sebebini üçüncü kişi yararına sözleşmenin kurulduğu anda değil, üçüncü kişiye ifanın yapılacağı anda mevcut olması gerekir⁵⁰. Daha önce de belirtildiği gibi kazandırma ifa, alacak veya bağış sebebine dayanabilir. Bunun dışında ölümün bir hukuki sebep olup olmayacağı tartışmalıdır⁵¹. Aşağıda yalnızca karşılıksız kazandırmalar bakımından değerlendirme yapılacaktır.

A. Değer İlişkisini Sağlararası Hukuki İşlem Olarak Nitelendiren Görüş

Doktrinde bir kısım yazar ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin alacaklı ile üçüncü kişi arasında meydana getirdiği değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirmektedir⁵². Bu görüşün

⁴⁷ Serozan, s. 18; Dural/Öz, N. 238 vd.; Dittli, s. 181.

⁴⁸ Dittli, s. 181; Benzer yönde bkz. Yıldırım, s. 61-62.

⁴⁹ Dittli, s. 181-182.

⁵⁰ Krauskopf, N. 1594.

⁵¹ Bkz. Serozan, s. 10 dn. 8; Dural/Öz, N. 237.

⁵² Örneğin bkz. Müller, s. 39 vd.; Wolf/Genna, s. 158; Eder, s. 32; Porchet, s. 80 (naklen, Herzog, s. 361); Alman hukukunda hâkim görüş ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyi, daha doğrusu değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak görmektedir. Bayer, s. 289 ve dn. 464'te anılan yazarlar; Zobl, s. 1014; Koller/Stalder, s. 529; Brox/Walker, § 43, N. 26.

temsilcilerinden Wolf/Genna Federal Mahkeme'nin bir kararı⁵³ üzerinden görüşlerini açıklamaktadır. Karara konu olan olayda banka müşterisi (alacaklı) bankayla (borçlu) kurduğu saklama sözleşmesi çerçevesinde yeğenleri (lehtar-üçüncü kişi) adına saklanmak üzere bankaya kıymetli evrak teslim etmiştir. Müşteri ölümünden sonra kıymetli evrakın yeğenleri arasında olabildiğince eşit biçimde paylaşılmasını bankadan istemiş, ayrıca saklanana geri alma ve yaşamı boyunca bunları kullanma hakkını saklı tutmuştur. Federal Mahkeme müşteri ile banka arasındaki sözleşmeyi (karşılık ilişkisi) sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirmiştir. Bunun dışında Federal Mahkeme bağışlama sözleşmesinin kurulmasına yönelik yeğenler tarafından izhar edilmiş bir kabul beyanı olmadığı için sağlararası bağışlamanın varlığını reddetmiş, dahası İBK m. 245/f. 2'nin yollamasına bağlı olarak ölüme bağlı tasarruflar bakımından öngörülen şekil şartlarına uyulmadığı gerekçesiyle bu işlemin, yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlanmış bir bağışlama sözleşmesi olmadığına karar vermiştir. Federal Mahkeme bu durumda ölümden sonra etkili (post-mortal) vekaleti de kabul etmemiştir. Federal Mahkeme netice olarak saklama sözleşmesi çerçevesinde saklanan kıymetli evraka ilişkin üçüncü kişi yararına saklama sözleşmesinin değil, miras hukuku hükümlerinin esas alınması gerektiğine hükmetmiştir.

Wolf/Genna'ya göre⁵⁴ alacaklı ile borçlu arasında (tam) üçüncü kişi yararına sözleşmenin kurulmasıyla birlikte, üçüncü kişi lehine değer ilişkisinden bağımsız ve soyut bir alacak doğar⁵⁵. Karşılık ilişkisinden (somut olayda saklama sözleşmesi) doğan edimin ifası alacaklının ölümünden sonrasına ertelenmiş bile olsa alacaklının yaşamında gerçekleşen bir alacak devri söz konusudur. Bu sebeple işlemin sağlararası kazandırma olarak tavsif edilmesi gerekir. Alacaklının ölümü bu durumda karşılık ilişkisiyle doğmuş alacağa bir nebze daha güç katarak onu talep edilebilir hâle getirir. Şu hâlde alacaklının üçüncü kişiler nezdinde sağlamaya çalıştığı kazandırma sağlararası bir bağışlamadan ibarettir⁵⁶. Ayrıca Federal Mahkeme'nin kararında altını çizdiği bağışlama sözleşmesinin kurulmasına dair kabul beyanının eksikliği de ileri sürülemez. Zira hiç kimseye iradesi dışında hak kazandırılmayacağına ilişkin temel hukuk ilkesine hizmet eden ve vasiyet alacaklısına ret hakkı tanıyan hükmün [TMK m. 616/İsviçre Medeni

⁵³ BGE 67 II 88 vd.

⁵⁴ Wolf/Genna, s. 158.

⁵⁵ Aynı yönde bkz. Bucher, OR AT, s. 482.

⁵⁶ Karş. Bucher, OR BT, s. 149; Rusch, Schenkung, s. 839.

Kanunu (ZGB) m. 577] kıyasen ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede lehtar bakımından uygulama bulması gerekir⁵⁷. Üçüncü kişi, lehine yapılan kazandırmayı reddetmediği sürece kabul beyanının varlığından söz edilebilir⁵⁸.

Porchet ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme kavramına temkinli yaklaşmakta, bu sözleşmenin taraflar arasında meydana getirdiği hukuki ilişkileri sağlararası hukuki işlem olarak kabul etme eğilimindedir. Yazara göre⁵⁹ ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme ölüme bağlı bağışlamadan etkilerini alacaklının terekesinde değil de malvarlığı üzerinde doğurmak gibi belirgin bir farklılık arz etmektedir⁶⁰. Öte yandan İBK m. 112/f. 2 ile tam üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişiye tanınan edimi talep etme hakkı ölüme bağlı tasarruf anlayışıyla bağdaşmaz. Fonksiyon itibarıyla üçüncü kişinin sahip olduğu pozisyona denk düşecek imkân vasiyetname ile sağlanabilir. Fakat vasiyetname alacaklısı talep hakkını üçüncü kişiye (borçluya) değil, mirasçılara yönelir. Kazandırmanın konusu daha alacaklı hayattayken malvarlığı değerleri arasından çıktığına göre mirasçılarının terekeden aynı kazandırmayı yapmak gibi bir yükümlülüğü olamaz.

Değer ilişkisi sağlararası kazandırma olarak tavsif edildiği takdirde ilk akla gelecek kazandırma sebebi bağışlamadır. Değer ilişkisi ya elden bağışlama ya da bağışlama sözü verme şeklinde meydana gelir. Fakat inşa edilen böyle bir yapıda bazı zayıflıklar hemen göze çarpmaktadır. Evvela bağışlama sözü verme kanunen şekil şartına tâbi tutulmuştur. Alacaklı ile üçüncü kişi arasında yazılı şekil şartına riayet edilmemesine bağlanan yaptırım, bağışlamanın yerine getirilmesiyle birlikte etkisiz kalmakta; bağışlama hükmen elden bağışlamaya dönüşmektedir⁶¹. Öte yandan üçüncü kişi, alacaklının ölümünde

⁵⁷ Bu konuda bkz. Kocabaş, s. 1808 vd.

⁵⁸ Wolf/Genna tarafından açıklanan bu gerekçeler, aynı zamanda Federal Mahkeme ve doktrinindeki bir grup yazar tarafından kabul edilen ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin taraflar arasında meydana getirdiği karşılık ve değer ilişkilerini tek bir işlem olarak gören düşüncenin eleştirisini teşkil etmektedir. Yazarlar ayrıca bu düşüncelerini pekiştirmek amacıyla üçüncü kişi lehine meydana gelen alacak hakkının soyut ve değer ilişkisinden bağımsız yapısına işaret etmektedir. Değer ilişkisinin mevcut olmaması veya herhangi bir sebeple geçersiz olması ya da iptal edilmesi karşılık ilişkisinden doğan edim üzerinde etkili olmaz. Bu durumda hukuki sebebin mevcut olmaması veya ortadan kalkması sebebiyle sebepsiz zenginleşme söz konusu olabilir.

⁵⁹ Porchet, s. 80 (naklen, Herzog, s. 361).

⁶⁰ Benzer yönde bkz. Müller, s. 39; Eren, Özel Hükümler, N. 972; Aynı gerekçe Alman hukukunda değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak gören görüş taraftarları tarafından da ileri sürülmektedir. Bkz. Zobl, s. 1014; Koller/Stalder, s. 530.

⁶¹ Krauskopf, N. 1686.

karşılıksız bir kazandırma elde edeceği hususunda genellikle bilgi sahibi olmaz. Üçüncü kişi bakımından sürpriz bir kazandırma teşkil eden bu gibi hâllerde bağışlama sebebinin varlığına ilişkin güçlü şüpheler oluşmaktadır. Zira en azından bağışlama sözleşmesinin kurulmasına yönelik karşılıklı ve birbirine uygun taraf iradelerinden söz etmek olanağı yoktur. Bu durumda dahi -kazandırmayı ayakta tutmak gayesinden olsa gerek- alacaklının üçüncü kişiyle bağışlama sözleşmesi kurmaya yönelik irade beyanının geçerliliğini ölümünden sonra da muhafaza edeceği, borçlunun adeta bir haberci (ulak) gibi alacaklının irade beyanını kazandırma anında üçüncü kişiye iletacağı, üçüncü kişinin edimi kabul etmesiyle birlikte bağışlama sözleşmesinin zımnen kurulacağı ileri sürülmektedir⁶². Alacaklının bağışlama sözleşmesine yönelik önerisinin ölümden sonra da geçerli olacağına ilişkin nitelendirmenin pratik sonuçlarından birisi şu noktada ortaya çıkmaktadır: Alacaklının mirasçıları TBK m. 10 uyarınca geçerliliği ölüm sonrasına ötelenmiş irade beyanını etkisiz hâle getirebilirler⁶³.

B. Değer İlişisini Ölüme Bağlı Tasarruf Olarak Nitelendiren Görüş

Doktrinde bir görüş değer ilişkisini ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendirmektedir⁶⁴. Değer ilişkisini ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendiren görüşün odak noktası kazandırmanın sebebidir. Bilhassa kazandırmanın karşılıksız olduğu hâllerde hukuki sebep göz önünde tutularak yapılacak bir değerlendirme oldukça isabetli sonuçlar ortaya koyabilir. Olağan bir bağışlama sözleşmesinde bağışlayan kişinin kendi malvarlığı değerini azaltma niyetiyle hareket ediyor olması, onun özgeci bir anlayışa sahip olduğu manasına gelir. Bununla birlikte bir kişi kendi ölümünden sonra terekesini azaltacak bir kazandırma yaptığında aynı özgeci anlayışın varlığından söz etmek zorlaşmaktadır. Deyim yerindeyse o, kazandırmanın konusunu teşkil eden değerler üzerinde artık malik olmak istemediği için değil, ölümden sonra

⁶² Krauskopf, N. 1688; Yazar aynı anlayıştan hareketle şekle aykırılık sebebiyle geçersiz bir ölüme bağlı tasarruf söz konusu olduğu zaman, izhar edilen iradenin, beyan sahibinin ölümünden sonra da geçerliliğini sürdüren bir irade olarak kabul edilebileceğini, böylece sağlararası bir hukuki işleme dönüştürülerek değer ilişkisinin ayakta tutulabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bkz. Şenocak, s. 240 vd.

⁶³ Krauskopf, N. 1689; Şenocak, s. 245; Dittli, s. 190.

⁶⁴ Örneğin bkz. Piotet, s. 195-196; Krauskopf, N. 1690; Koller/Stadler, s. 532; Dittli, s. 185-186; Herzog, s. 364.

malik olamayacağı için tasarrufta bulunmaktadır⁶⁵. Hukuki sonuçların doğum anını kendi ölümüne erteleyen kişinin bu tavrı etkilerini tereke üzerinde doğurur, malvarlığı üzerinde değil⁶⁶. Serozan'ın veciz ifadesiyle “*bir canlının sıcak eliyle değil de bir ölünün soğuk eliyle*”⁶⁷ gerçekleştirilen bu tarz işlemler tamamlayıcı olgu olarak ölümün gerçekleşmesiyle birlikte hükümlerini doğurmaktadır. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin alacaklısı, hayattayken kazandırmanın üçüncü kişiye yapılmasını sağlayabilir. Alacaklı bu yolu tercih etmeyip kendi ölümünden sonra üçüncü kişiye kazandırma yapılmasını istiyorsa, bu kazandırma özelinde ölümüne özel bir anlam yüklemiş demektir. Ölüm bu durumda hukuki işlemin niteliğinin belirlenmesinde başat bir rol oynamakta, kazandırmanın temeli hâline gelmektedir⁶⁸.

Ayrıca ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerde hem kazandırmanın yapılacağı zamanın alacaklının ölümüne ertelenmesi hem de kahir ekseriyetle üçüncü kişi bakımından ifa edilecek karşı edim kararlaştırılmaması, işlevsel olarak yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlanmış bağışlamaya benzer bir pozisyon oluşturmaktadır. TBK m. 290/f. 2 (İBK m. 245/f. 2) hükmü göz önünde tutulduğunda, ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmedeki değer ilişkisi sadece hukuki sebep bakımından değil aynı zamanda normatif açıdan da bir dayanağa sahip olmaktadır⁶⁹.

C. Değer İlişkisini Ölüme Bağlı Tasarruf Benzeri Olarak Nitelendiren Görüş

Değer ilişkisinin hukuki nitelik itibarıyla ölüme bağlı tasarruf olarak kabul edilmesi, üçüncü kişi yararına sözleşmede alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki hukuki ilişkiyi türü itibarıyla bağışlama vaadine indirgemektedir. TBK m. 290/f. 2 (İBK m. 245/f. 2) hükmüyle birlikte yerine getirilmesi

⁶⁵ Dittli, s. 184-185.

⁶⁶ İsviçre Federal Mahkemesi sağlararası hukuki işlem ile ölüme bağlı tasarruf arasındaki ayrımı yaparken bu hususu da göz önünde tutmaktadır. Sağlararası hukuki işlemlerde kişi daha hayattayken yükümlülük altına girer, sözleşmenin bağlayıcı etkisini hisseder. Buna karşılık ölüme bağlı tasarruflarda, hukuki işlem miras bırakanın ölümüyle birlikte etkisini gösterir. Sağlararası hukuki işlem, işlem sahibinin malvarlığını; ölüme bağlı tasarruf ise işlem sahibinin terekesini ilgilendirir. Bu hususta bkz. BGE 113 II 271.

⁶⁷ Serozan, s. 20.

⁶⁸ Dittli, s. 185.

⁶⁹ Dittli, s. 185; Tuor/Schnyder/Schmid/Jungo/Hürliemann-Kaup, § 70, N. 22 dn. 29; İfade etmek gerekir ki yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlanmış bağışlamaların ölüme bağlı tasarruf niteliği taşıyıp taşımadıkları doktrinde tartışmalıdır. Bu konuda bkz. Gümüş, C. I, s. 214-215; Tandoğan, s. 368 vd.; Eren, Özel Hükümler, N. 972.

bağışlayanın ölümüne bağlanmış bağışlama sözleşmelerinin daha katı şekil hükümlerine tâbi tutulmuş olması etkisini doğrudan doğruya ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme üzerinde göstermekte, daha doğrusu söz konusu üç köşeli borç ilişkisinde değer ilişkisini katı şekil kurallarının kapsamına sokmaktadır. Böyle bir görüşün kabul edilmesi bağışlama dışındaki karşılıksız kazandırmalar bakımından ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeye gereksiz ve keyfi bir yük getirir. Zira bağışlama dışındaki karşılıksız kazandırmalar bu vesileyle ölüme bağlı tasarrufların şekil şartlarına tâbi kılınmış olur. Oysaki ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme ile üçüncü kişiye kazandırmada bulunmak isteyen bir alacaklının her durumda onunla karşılıklı bir sözleşme ilişkisine girişmesini beklemek doğru olmaz. Üçüncü kişiye kazandırmada bulunmak isteyen kişi onun bu durumdan haberdar olmasını istemeyebilir, ona sürpriz yapmak arzusu taşıyabilir⁷⁰. Bu gibi hâllerde üçüncü kişiyi değer ilişkisine taraf olarak dahil etmek, alacaklının söz edilen gayesine mâni olur. Serozan'ın da ifade ettiği gibi karşılıksız kazandırmayı bağışlama sözleşmesinden ibaret gören anlayışa destek olmak üçüncü kişi yararına sözleşmenin tabiatıyla da bağdaşmaz⁷¹. Özellikle henüz doğmamış kimselere (!) alacaklının ölümünde yapılması planlanan kazandırmalar bakımından henüz doğmamış lehtarla alacaklı arasında karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarını gerektiren bir bağışlama sözleşmesinin mevcut olmaması sorunu gözler önüne sermektedir.

Türk hukukunda Serozan üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişinin aslen ve dolaysız bir biçimde kazandırmayı elde etmesinden hareketle üçüncü kişi ile vasiyet alacaklısı arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi, vasiyet alacaklısı gibi hukuki korumadan yoksun bir hak kazanma şansına sahiptir⁷². Vasiyette kazandırmanın sebebinin ve vasiyet alacaklısının kimliğinin tayin edilmesine benzer şekilde ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede kazandırmanın sebebinin ve üçüncü kişinin belirlenmesi⁷³ vasiyet ve ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme arasındaki diğer bir benzerliktir. Bununla birlikte ölüme bağlı tasarruflara, bu meyanda vasiyetnameye ilişkin öngörülmüş şekil şartını değer ilişkisinde aramak isabetli olmaz. Aksi takdirde bir yandan kişilere

⁷⁰ Serozan, s. 137.

⁷¹ Serozan, s. 138.

⁷² Serozan, s. 140; Serozan/Engin, s. 291-292; Hayat sigortaları bakımından benzer bir değerlendirme için bkz. Şenocak, s. 253.

⁷³ Krauskopf, N. 1691.

alacağın devri müessesesine başvurarak adi yazılı şekilde devren kazandırma yapmak imkânı sağlanmışken, öte yandan ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyle aslen kazandırma yapılmasını ölüme bağlı tasarrufların sıkı şekil şartlarına bağlamak çelişki yaratır⁷⁴. Serozan fikrini pekiştirmek adına özellikle el yazısıyla vasiyetname yapmak olanağına dikkat çekmektedir. El yazılı vasiyetnamede resmi şekle nispetle daha müsamahakâr bir anlayışın mevcut olması, değer ilişkisinde şekil serbestisi ilkesinin hayat bulmasında bir başlangıç noktası olarak nitelendirilebilir⁷⁵. Özetle değer ilişkisi ölüme bağlı tasarrufların şekil kurallarına tâbi olmayan, fakat miras hukukunun saklı paylı mirasçıları ve tereke alacaklılarını koruyan hükümlerinin uygulama alanı bulduğu bir hukuki ilişkidir⁷⁶.

Hemen yukarıda yer verilen Serozan'ın düşüncesine özü itibarıyla çok benzeyen bir fikir von Tuhr/Escher tarafından ileri sürülmüştür. Haddizatında yazarlar karşılıksız kazandırmanın, alacaklının ölümüne ötelendiği ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeleri ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte ölüme bağlı tasarruf nitelemesine rağmen kazandırma, şekli anlamda ölüme bağlı tasarruf biçimine bürünmez; fakat şekli anlamda ölüme bağlı tasarruflara benzer sonuçlar doğurur⁷⁷.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme çerçevesinde değer ilişkisinde ölüme bağlı tasarruflar için öngörülmüş şekil kurallarına riayet edilmemesine rağmen değer ilişkisinin geçerli sayılması alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki ilişkinin vasiyete benzediği gerçeğini değiştirmez⁷⁸. Fakat bunun da ötesinde değer ilişkisini bütünüyle miras hukukunun kapsamı dışına çıkarmak, borçlar hukuku kurallarıyla miras hukuku kurallarının etrafından dolanmak sonucunu doğurabilir. Bilhassa üçüncü kişiye yapılan kazandırma ile mirasçıların veya miras bırakanın alacaklılarının menfaatini koruyan hükümler bu meyandadır. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin mirasçıları ve miras bırakanın alacaklıları aleyhine ikircikli bir durum yaratacak şekilde ölüme bağlı tasarruflar karşısında daha üstün noktada konumlandırılmasının haklı bir gerekçesi yoktur⁷⁹.

⁷⁴ Serozan, s. 141.

⁷⁵ Serozan, s. 141.

⁷⁶ Serozan/Engin, s. 295; Kartal, s. 141; Yıldırım, s. 57.

⁷⁷ von Tuhr/Escher, s. 252; Alman hukukunda benzer görüş için bkz. Bayer, s. 291-292.

⁷⁸ Krauskopf, N. 1697.

⁷⁹ Krauskopf, N. 1698; Yargıtay'ın bir kararında ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede

D. Kanaatimiz

Değer ilişkisi sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirilecek olursa karşılıksız kazandırmanın hukuki sebebi olarak bağışlama sebebini (*causa donandi*) göz önünde tutmak icap eder. Bağışlama sebebine dayanan kazandırmaların ilk akla gelen ve en yaygın görünüm biçimi bağışlama sözleşmesi olduğu için değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak nitelendiren fıkriin taraftarları soruna bağışlama sözleşmesi üzerinden çözüm aramaktadırlar. Doktrin in sağlararası karşılıksız kazandırmaları ekseriyetle bağışlama olarak değerlendirmesi, esas itibarla bağışlama kavramının kapsamını aşan bir genellemeden ibarettir. Bu bağlamda bağışlama kelimesinin kullanımı kesretten kinaye mahiyetindedir. Zira bağışlama dışında ahlaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi gibi sağlararası karşılıksız kazandırma yapılabilecek imkânlar mevcuttur. Bağışlama dışındaki diğer sağlararası karşılıksız kazandırma yapma imkânları, bağışlama sözleşmesi parantezine alınarak bilhassa bağışlama sözü vermenin şekli şartlarına tâbi olmak tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Kanaatimizce kanunun şekil şartı öngörmediği bu gibi işlemleri dolaylı olarak şekle tâbi kılmak isabetli olmaz. Ayrıca değer ilişkisinin yalnızca sözleşme niteliği taşıyan iki taraflı bir hukuki işlem sonucunda meydana geleceğini kabul etmek de doğru olmaz⁸⁰.

Değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak tavsif etmek, yapılacak karşılıksız kazandırmaları bağışlama sözleşmesinin kalıpları arasına sıkıştırmaktadır. Böylece alacaklının başvurabileceği hukuki imkânların elden bağışlama ya da bağışlama sözü verme olduğunu ifade etmek gerekir. Elden bağışlama mantık itibarıyla ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin yapısıyla bağdaşmaz. Zira elden bağışlama borçlandırıcı işlemler⁸¹ tasarruf işleminin zaman yönünden birbirine tesadüf ettiği özel

değer ilişkisinin ayakta tutulabilmesi için favor negotii ilkesinden hareket edilmiş, böylece tarafların (vasiyetnamenin) şekil kurallarına riayet etmeksizin meydana getirdiği değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte ölüme bağlı kazandırmalar sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirilmesine rağmen, TBK m. 290/f. 2'nin ölüme bağlı kazandırmaya yol açan bütün sağlararası hukuki işlemlere uygulanamayacağı ifade edilmiştir. Yargıtay özellikle aracılı kazandırmaları TBK m. 290/f. 2'nin kapsamı dışına çıkarmaktadır. Kararda değer ilişkisi ölüme bağlı tasarruflara ilişkin şekil kurallarından kurtarılmasına rağmen, maddi miras hukuku hükümleri uygulanmış ve ölüme bağlı kazandırma tenkis edilmiştir. Y. 3. HD, T. 06.12.2004, E. 2004/12296, K. 2004/13423 (www.lexpera.com.tr); YHGK, T. 29.11.2006, E. 2006/754, K. 2006/757 (www.lexpera.com.tr).

⁸⁰ Şenocak, s. 253-254.

⁸¹ Haddizatında elden bağışlamada borçlandırıcı işlemin varlığının gerekip gerekmediği dahi tartışmalıdır. Bu hususta bkz. Maissen, s. 14 vd.; Vardar Hamamcıoğlu, s. 258 vd.

bir bağışlama sözleşmesi biçimidir⁸². Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede karşılıksız kazandırma alacaklının (bu bahisteki bağlamıyla bağışlayanın) ölümünden sonra yapılır. Böyle bir senaryoda bağışlayan ile bağışlanan arasında elden bağışlamaya vücut verecek bir borçlandırıcı işlemin mevcut olduğunu söylemek mümkün olmaz. Bu engeli bertaraf etmek amacıyla doktrinde bazı yazarlar, taraflar arasında kazandırmanın karşılıksız olacağına ilişkin önceden sağlanmış bir mutabakatın yeterli olacağını ifade etmektedir⁸³. Bu görüş uyarınca kazandırmanın karşılıksız olacağına ilişkin bu anlaşma (!) müstakbel, muhtemel fakat bağlayıcı olmayan bir kazandırma vasfı taşır; bağlayıcı etki kazandırmanın yapılmasıyla gün yüzüne çıkar⁸⁴. Özellikle Maissen tarafından açıkça vurgulanan bu hususa katılmıyoruz. Kazandırmanın karşılıksız olacağına ilişkin tarafların anlaşmaları doğrudan doğruya borçlandırıcı işlemin meydana gelmesine yol açar⁸⁵. Bağışlama sözleşmesinde borçlandırıcı işlemle tasarruf işlemi zaman yönünden belirgin bir şekilde ayıran böyle bir durumda elden bağışlamadan ziyade bağışlama sözü vermeden bahsetmek daha isabetli olur. Kaldı ki bağışlama sözleşmesi ile ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmenin birbiriyle kaynaştığı bir işlemde üçüncü kişi yararına sözleşmenin kurulması anında kazandırmanın yapı(a)maması tabiidir⁸⁶. Fakat şu hususu ifade etmekte fayda görüyoruz: Maissen tarafından ileri sürülen bu düşünce -Yazarın elden bağışlamayı real sözleşme olarak nitelendiren anlayışı⁸⁷ göz önünde tutulduğunda- kendi içinde tutarlıdır.

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede değer ilişkisinin bağışlama dogması içine konumlandırılması, bunun yanında elden bağışlayanın yapısı itibarıyla ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyle bağdaşmaması karşısında geriye yalnızca bağışlama sözü verme yoluna başvurmak olanağı kalmaktadır. Bağışlama sözü vermede sözleşmenin kurulması ile ifası farklı zamanlarda gerçekleşir. Bu yönüyle borçlandırıcı işlemin bütün emarelerini taşıyan bağışlama sözü verme bağışlayan ile bağışlanan arasında, bağışlanana

⁸² Tandoğan, s. 360; Vardar Hamamcıoğlu, s. 262.

⁸³ Maissen, s. 13; Krauskopf, N. 1687.

⁸⁴ Maissen, s. 13.

⁸⁵ Tandoğan, s. 360.

⁸⁶ Elden bağışlama ile ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyi bir araya getirebilmenin yolu olsa olsa sözleşmenin, alacaklının (bağışlayanın) ölümü anında kurulduğu ve ifa edildiği bir kurguyu gerektirir. Böyle bir durumun izahındaki zorluk açıklanmaya muhtaç değildir.

⁸⁷ Maissen, s. 15-16.

karşılıksız bir kazandırma yapılacağına ilişkin karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları neticesinde ortaya çıkar. Kanun bağışlama sözü vermeyi şekle tâbi tutmuştur. Buna göre bağışlama sözü verme yazılı şekilde yapıldığı takdirde geçerlidir. Sözleşmenin konusu bir taşınmaz yahut taşınmaz üzerindeki bir sınırlı ayni hakkın devrine yönelikse sözleşmeyi resmi şekilde yapmak gerekir (TBK m. 288/f. 1-2). Şayet taraflar (adi yazılı) şekil kurallarına riayet etmemişlerse, ifa ile birlikte bağışlama elden bağışlamaya dönüşür ve geçersizliğe uğramaktan kurtulur (TBK m. 288/f. 3). İlk bakışta kanunun bağışlama sözü vermeye ilişkin hükmü (TBK m. 288) ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmedeki bağışlama olgusunu izah edebilmektedir. Ne var ki üçüncü kişinin (bağışlanan), lehine yapılacak kazandırmadan bihaber olduğu hâllerde bağışlama sözü vermeye vücut verecek bir iradenin mevcut olmaması kanunun kurgusunu akamete uğratmaktadır. Zira böyle durumlarda borçlandırıcı işlem kurulmamış olmaktadır. Mevcut olmayan bir bağışlama sözü vermenin ifasının (!) elden bağışlamaya dönüşeceğinden söz edilemez. Kaynağını Alman hukukunda bulan ve bazı İsviçreli hukukçular tarafından da desteklenen bir düşünceye göre alacaklının (vaat ettiren-bağışlayan) ölümüne dek kazandırmadan haberdar olmayan üçüncü kişinin bağışlama sözü vermeye ilişkin irade beyanının eksikliği ölümden sonra telafi edilebilir. Alacaklının bağışlama sözü vermeye yönelik önerisi, onun ölümünden sonra geçerliliğini korur⁸⁸. Böylece üçüncü kişi açıkça veya zımnın bağışlama sözü vermeyi kabul edebilir. Esasında böyle bir kabulde dahi bağışlama sözü vermenin geçerlilik şekline riayet edilerek meydana getirildiğinden söz edilemez. Fakat bu durumda ifa, geçersizliği bertaraf edeceği için sorun da ortadan kalkmaktadır.

Değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak nitelendirmek uhdesinde önemli bir sakınca daha barındırmaktadır. Değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem olarak tavsif etmek ölüme bağlı tasarruflar için öngörölmüş şekil şartlarını bertaraf etmek olanağını ortaya çıkarmaktadır. Oysaki TBK m. 290/f. 2'nin (İBK m. 245/f. 2) amacı tam olarak bahis konusu sakıncayı ortadan kaldırmaktır⁸⁹. Aksi takdirde değer ilişkisi yalnızca miras hukukunun şekli hükümlerinden değil, aynı zamanda maddi hükümlerinden de sıyrılır. Böylece saklı paylı mirasçılarının veya tereke alacaklılarının menfaatleri ihlal edilebilir.

⁸⁸ Bkz. Krauskopf, N. 1688; Grunewald, § 42, N. 1 vd.; Brox/Walker, § 43, N. 26; Medicus/Petersen, s. 208.

⁸⁹ Piotet, s. 194; Maissen, s. 161; Rusch, Konten, s. 570.

Değer ilişkisini bağışlama sözü verme üzerinden izah eden bu fikir, değer ilişkisinin ölüme bağlı tasarruf olma ihtimaline kapıyı kapatmaktadır. Oysaki değer ilişkisi alacaklının tanzim edeceği bir vasiyetnameye dayanabilir. Böyle bir durumda alacaklı ile üçüncü kişi arasında bir anlaşmanın varlığını aramak gerekmez. Üçüncü kişi TMK m. 616 (İMK m. 577) uyarınca ret beyanını açıklamadığı sürece alacaklı olur⁹⁰. Öte yandan alacaklının bağışlama sözü verme iradesinin ölümden sonra da geçerli olacağını kabul etmek, yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlanmış bağışlamalara ilişkin TMK m. 290/f. 2'nin içeriğini boşaltmaktadır⁹¹. Daha önce de ifade edildiği gibi kazandırmanın yapılacağı anın alacaklının ölümüne ertelendiği üçüncü kişi yararına sözleşmelerde alacaklı, kendi ölümüne bir sonuç bağlamaktadır. Kazandırmayı hayattayken bizzat yapmak olanağına sahip olan alacaklının bunun yerine ölümünden sonra sonuç doğuracak bir işlem yapmasını ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendirmek daha isabetli olur. Ayrıca şu hususun da altını çizmek gerekir: Alman hukukunda ortaya çıkan görüşü Türk ve İsviçre hukuklarına ithal etmek doğru olmaz. Zira Türk ve İsviçre hukuklarında alacaklının ölümünde yapılacak karşılıksız kazandırmayı miras hukuku kurallarının uygulama alanından çıkartacak § 331 BGB hükmüne benzer bir hüküm yoktur⁹².

Değer ilişkisini ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendiren görüş ile ölüme bağlı tasarruf benzeri veya *sui generis* bir işlem olarak nitelendiren görüşün üzerinde ittifak ettiği husus maddi miras hukuku hükümlerinin uygulama alanı bulacağı yönündedir. Böylece saklı paylı mirasçılar ve tereke alacaklıları ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme vesilesiyle üçüncü kişiye yapılacak kazandırmanın yaratabileceği olumsuz sonuçlar karşısında hukuki himaye elde ederler. Buna mukabil iki görüş değer ilişkisinin tâbi olacağı şekil noktasında belirgin bir biçimde birbirinden ayrılmaktadır. Değer ilişkisini şekli miras hukukunun hükümlerinin uygulama alanı dışına çıkartan bu görüşe yöneltilebilecek bir eleştiri bireylere kanunun etrafını dolanma olanağı tanınmasıdır⁹³. Fakat miras hukukunun, bu meyanda bilhassa ölüme bağlı tasarrufların sıkı şekil koşullarını ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelere uygulamamanın beraberinde getirebileceği sorunlar göz ardı edilmemelidir.

⁹⁰ Bucher, OR AT, s. 482-483; Dittli, s. 190.

⁹¹ Dittli, s. 190-191.

⁹² Koller/Stalder, s. 531.

⁹³ Rusch, Konten, s. 570; Dittli, s. 193.

Kanaatimizce ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmelerde karşılıksız bir kazandırmaya yol açan değer ilişkisinin, ölüme bağlı tasarruf ekseninde değerlendirilmesi daha isabetli olur. Aksi takdirde özellikle üçüncü kişinin kazandırmadan haberdar olmadığı hâllerde zorlama fiksiyonlara başvurmak ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Kazandırmayı sağlararası hukuki işlem temeline oturtmak çözümü bağışlama sözleşmesinde aramak sonucunu doğurmakta fakat üçüncü kişinin kazandırmadan haberdar olmadığı sürpriz kazandırmalarda bağışlama sözleşmesine vücut verecek irade beyanı bağışlanan tarafından açıklanamamaktadır. Ayrıca değer ilişkisini sağlararası hukuki işlem zemininden uzaklaştırarak ölüme bağlı tasarruf sahasına dahil etmek, üçüncü kişiye yapılacak kazandırmanın alacaklının mirasçıları tarafından önerinin geri alınması yoluyla engellenme olanağını ortadan kaldırmak bakımından daha elverişlidir. Böylece değer ilişkisi bağışlama sözleşmesi temelinden uzaklaştırılarak bir yandan bağışlama sözleşmesinin kurulması için üçüncü kişinin açıklayacağı kabul beyanı gereksinimi ortadan kalkarken diğer taraftan mirasçıların alacaklının (vaat ettiren) önerisini geri alma tehlikesi bertaraf edilmiş olur⁹⁴. Üçüncü kişiye yapılacak karşılıksız kazandırma, bilhassa üçüncü kişinin bu kazandırmadan haberdar olmadığı hâllerde vasiyet yoluyla sağlam bir temele dayanabilir.

Ölüme bağlı tasarrufların sıkı şekil kurallarına tâbi tutulmasının ardında çeşitli gayeler yatmaktadır⁹⁵. Kanun koyucuyu ölüme bağlı tasarrufları şekil şartlarına bağlı kılmak hususunda harekete geçiren önemli sebeplerden birisi tasarrufun, tasarrufu yapan kişinin ölümünden sonra hüküm doğuracak olmasıdır. Ölüme bağlı tasarrufların hüküm ve sonuçlarını doğuracağı anda “*son arzular hakkında bilgi verecek ağız kapanmış olur*”⁹⁶. Özellikle vasiyetname bakımından, ölüme bağlı tasarrufun tek aktörünün ölümünden sonra son arzuların şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirlenmesi şeklin faydasını ve gereksinimini ortaya koymaktadır⁹⁷. Ayrıca kanunun öngördüğü şekilde ölüme bağlı tasarrufun yapılması, tasarrufu yapan kişinin kazandırmaya ilişkin tasavvurları ile tasarrufta vücut bulan son arzularını belirgin bir biçimde birbirinden ayırır⁹⁸. Bu bakımdan üçüncü kişinin kazandırmadan haberdar

⁹⁴ Rusch, Konten, s. 574; Şenocak, s. 253.

⁹⁵ Müller, s. 64 vd.; Kocayusufpaşaoğlu, s. 156; Tuor/Schnyder/Schmid/Jungo/Hürlimann-Kaup, § 70, N. 1.

⁹⁶ Eren, Ölüme Bağlı Tasarruf, s. 67; Kocayusufpaşaoğlu, s. 156.

⁹⁷ Müller, s. 64-65; karşı. Krauskopf, N. 1690 vd.

⁹⁸ Müller, s. 65; Kocayusufpaşaoğlu, s. 156.

olmadığı değer ilişkilerinde ölüme bağlı tasarruflara ilişkin şekil şartlarına bağlı kalmanın sağlayacağı faydayı göz önünde tutarak değer ilişkisinin ölüme bağlı tasarrufların şekline tâbi kılınmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

III. MİRAS HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME

Üçüncü kişiye karşılıksız kazandırma yapılan ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede değer ilişkisinin ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendirilmesine ilişkin açıklamalardan sonra değer ilişkisinin miras hukuku bakımından arz edeceği özelliklerin üzerinde durulmasında fayda görüyoruz.

Tam üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi karşılık ilişkisinden bir alacak hakkı kazanır. Bunun yanında üçüncü kişi aynı zamanda değer ilişkisinden de bir alacak hakkı kazanır. Hatta üçüncü kişi karşılık ilişkisinden kazandığı alacak hakkını kabul etmiş olsa dahi değer ilişkisinden doğan alacak hakkını talep edebilir⁹⁹. Fakat karşılık ilişkisinden doğan borç borçlu tarafından ifa edildiğinde değer ilişkisinden kaynaklanan borç da ifa ile sona ermiş olur¹⁰⁰. Buna paralel olarak ölüme bağlı tam üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi karşılık ilişkisine dayanarak borçluya veya değer ilişkisine dayanarak alacaklının mirasçılara müracaat edebilir. Alacaklının ölümünde karşılıksız kazandırmaya yol açacak bir ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede değer ilişkisinin, hukuki niteliği itibarıyla ölüme bağlı tasarruf olarak kabul edilmesinden ortaya çıkan sonuç şudur: Özellikle üçüncü kişiye yapılacak habersiz kazandırmalarda vasiyetname düzenleme yolunun tercih edilecek olması, üçüncü kişiyi vasiyet alacaklısı hâline getirir. Vasiyet alacaklısı pozisyonundaki üçüncü kişi vasiyeti yerine getirme görevlisine, şayet böyle bir görevli yoksa kanuni veya atanmış mirasçılara karşı talep hakkına sahiptir (TMK m. 600/f. 1). Ne var ki mantık gereği kazandırmanın konusunu teşkil edecek malvarlığı değeri terekede olmayacaktır. Bilakis söz konusu mal veya hak borçlunun malvarlığı değerleri arasındadır. Belirli mal vasiyetinde, vasiyet edilen malın terekede bulunmadığı durumlarda vasiyeti yerine getirmekle yükümlü olanlar borçtan kurtulurlar, meğerki tasarruftan aksi anlaşılın (TMK m. 517/f. 3). Doktrindeki bir görüşe göre üçüncü kişi yararına sözleşmede bu istisnai mana mevcuttur¹⁰¹. Ölüme bağlı üçüncü

⁹⁹ Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 214; Dittli, s. 232.

¹⁰⁰ Akyol, s. 229; Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına, s. 214-215; Gümüş, Genel Hükümler, s. 973.

¹⁰¹ Dittli, s. 232.

kişi yararına sözleşmenin kurulmasının miras hukukundaki etkilerinden birisi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Vasiyeti yerine getirmekle yükümlü olan kişiler vasiyetin konusunu tedarik ederek vasiyet alacaklısına teslim etmelidir. Terekede mevcut olmayan bir malın vasiyetine tedarik vasiyeti adı verilmektedir. Miras bırakan bu malın tedarik edilip vasiyet alacaklısına verilmesini arzu ettiği takdirde tedarik vasiyetinden söz edilir¹⁰².

Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmede vasiyet niteliğindeki değer ilişkisi ile olağan tedarik vasiyeti arasında önemli farklar mevcuttur. Vasiyeti yerine getirmekle yükümlü olanlar vasiyet konusunu tedarik edebilmek için yalnızca borçluya başvurabilirler¹⁰³. Keza olağan tedarik vasiyetinde miras bırakan kendi malvarlığında mevcut olmayan bir eşyaya ilişkin tasarrufta bulunmamaktadır. Fakat tedarik vasiyeti, vasiyeti yerine getirmekle yükümlü kişiler ile vasiyet alacaklısı arasında bir borç doğurmaktadır¹⁰⁴. Vasiyet konusunun tedarik edilmesi aşamasında vasiyet konusunu elinde bulunduran kişi serbestçe hareket edebilir, vasiyet konusunun teslimi için zorlanamaz. Ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşme bu hususta da olağan tedarik vasiyetinden farklılaşır. Zira alacaklı ile borçlu arasında kurulan sağlararası karşılık ilişkisinden borçlunun ifa etmesi gereken bir borç doğmaktadır. Alacaklı ile borçlu arasındaki sözleşme ilişkisinden doğan talep hakkı, alacaklının ölümüyle birlikte mirasçılara geçer. Böylece vasiyet konusunun tedarik edilmesinde vasiyeti yerine getirmekle yükümlü olanlar (mirasçılar) daha güçlü bir konum elde etmiş olurlar¹⁰⁵.

Üçüncü kişi yararına sözleşmenin doğası gereği vasiyeti yerine getirmekle yükümlü olan kişiler, ifanın üçüncü kişiye yapılmasını talep edebilirler. Bu yönüyle vasiyetin konusu terekeye dahil olmaz. İlk bakışta saklı pay hesabında, terekeye dahil olmayan bu değer dikkate alınmaması gerektiği söylenebilir. Fakat bu iddia doğru olmaz. Özellikle alacaklı ile üçüncü kişi arasındaki değer ilişkisinin (vasiyetname) iptal edildiği hâllerde bu husus çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Değer ilişkisinin ortadan kalkması üçüncü kişiye yapılan kazandırmayı sebepsiz hâle getireceği için kazandırmayı elde eden üçüncü kişinin, bunu terekeye iade etmesi gerekir.

¹⁰² Kocayusuflaşaoğlu, s. 266; İmre/Erman, s. 133; İnan/Ertaş/Albaş, N. 650; Dural/Öz, N. 682; Eren/Yücer Aktürk, s. 147; Çabri, N. 612.

¹⁰³ Dittli, s. 233.

¹⁰⁴ Dittli, s. 233; Herzog, s. 364.

¹⁰⁵ Dittli, s. 233-234.

Terekeye dahil olan bu değer saklı pay hesabında dikkate alınacağı açıktır. Değer ilişkisinin geçerli olduğu, buna bağlı olarak üçüncü kişiye yapılan kazandırmanın terekeye hiç dahil olmadığı hâllerde farklı bir ilke benimsemek çelişki meydana getirir. Şu hâlde değer ilişkisinin geçerli olduğu hâllerde üçüncü kişiye yapılan kazandırmanın saklı pay hesabına dahil edilmesi daha isabetlidir¹⁰⁶. Buna paralel şekilde ölüme bağlı tasarruf niteliğindeki değer ilişkisine bağlı olarak gerçekleşen karşılıksız kazandırma tenkis edilebilir.

Ölüme bağlı eksik üçüncü kişi yararına sözleşmede üçüncü kişi, borçluya karşı talep hakkını ileri süremez. Bu durumda üçüncü kişi, yine değer ilişkisine dayanarak alacaklının mirasçılara karşı bir talepte bulunabilir. Tedarik vasiyeti niteliği taşıyan değer ilişkisi, mirasçılara vasiyet konusunu (borçludan) tedarik ederek üçüncü kişiye devretmek borcunu yükler¹⁰⁷. Tıpkı ölüme bağlı tam üçüncü kişi yararına sözleşmede olduğu gibi üçüncü kişiye yapılan kazandırmanın saklı pay hesabında ve tenkiste dikkate alınması doğru olur.

SONUÇ

Özel hukukta bireylerin malvarlığı değerleri üzerinde tasarruf etmek yetkisi geniş bir alana yayılmıştır. Bu kapsamda, sağlararası hukuki işlemler ile ölüme bağlı tasarruflar arasındaki muğlak bir noktada yer alan ölüme bağlı üçüncü kişi yararına sözleşmeyi bireylerin sahip olduğu olanaklardan birisi olarak saymak gerekir. Yapılan incelemeyle sözleşmenin üç köşeli yapısının doğurduğu karşılık ve değer ilişkilerinin birbirinden bağımsız ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Karşılık ilişkisi ile değer ilişkisinin farklı hukuki sebeplere dayanması, her bir işlemin, kendisi için öngörülmüş kurallar silsilesi çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Çalışmada cevabı aranan en temel soru(n)lardan birisini teşkil eden değer ilişkisinin hukuki niteliği bakımından, özellikle üçüncü kişiye karşılıksız kazandırma yapılan hâllerde bu ilişkinin ölüme bağlı tasarruf olarak nitelendirilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Zira alacaklı, malvarlığındaki azalmayı kendi ölümüne ertelemekte ve “*bir ölünün soğuk eliyle*” tasarrufta bulunmaktadır. Bu ilişkinin sağlararası bir bağışlama olarak nitelendirilmesi, özellikle üçüncü kişinin kazandırmadan haberdar olmadığı durumlarda kabul beyanının eksikliği nedeniyle teorik açmazlara yol açmaktadır. Değer ilişkisinin

¹⁰⁶Harder, s. 165-166; Piotet, s. 295 (naklen, Herzog, s. 367).

¹⁰⁷Dittli, s. 245-246.

ölüme bağı tasarruf olarak kabulü, üçüncü kişinin haberdar olmadığı hâllerde dahi işlemin vasiyetname yoluyla meşru bir zemine oturmasını sağlamakta ve zorlama hukuki kurgulara başvurma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır.

Miras hukuku bakımından değerlendirme yapıldığında, değer ilişkisinin ölüme bağı tasarrufun şekil şartlarına tabi tutulması, miras bırakanın son arzularının şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirlenmesini sağlar ve özellikle ölüme bağı tasarruflara ilişkin kanun hükümlerinin etrafından dolanılmasını engeller. Üçüncü kişi, alacak hakkını aslen kazansa bile, değer ilişkisinin geçerliliği miras hukuku (ölüme bağı tasarruf) hükümlerine göre belirlenmeli ve bu kazandırma tenkis hesabında terekeye dahil edilerek saklı paylı mirasçılarının saklı payları korunmalıdır. Benimsenen bu yaklaşım, sözleşme serbestisi ile miras hukukunun koruyucu hükümleri arasında adil bir denge kurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyol, Şener, Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme, 1. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008.
- Antalya, O. Gökhan/Acar, Faruk, Marmara Hukuk Yorumu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. V/1, 4, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2025, (Editör: Antalya, O. Gökhan).
- Aslan, Yavuz Can, Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Ateş, Derya, “Sözleşme İlişkilerinin Kurulmasında ve Borç İlişkilerinde Üçüncü Kişi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, S. 151, s. 329-359.
- Bayer, Walter, Der Vertrag zugunsten Dritter: neuere Dogmengeschichte - Anwendungsbereich - dogmatische Strukturen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1995.
- Berger, Bernhard, Allgemeines Schuldrecht, 3. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2018.
- Brox, Hans/Walker, Wolf Dietrich, Erbrecht, 29. Auflage, Verlag Franz Vahlen, München 2021.
- Bucher, Eugen, Obligationenrecht – Besonderer Teil, 3. Auflage, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich 1988, (Kısaltma, Bucher, OR BT).
- Bucher, Eugen, Schweizerisches Obligationenrecht - Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich 1988, (Kısaltma, Bucher, OR AT).
- Çabri, Sezer, Miras Hukuku Şerhi (TMK m. 495-574) Cilt – I, Güncellenmiş 2. Baskı, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2022.
- Çilenti Konuralp, Ayşen, “Türk Hukukunda Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme ve Hukukî Niteliği Konusunda Bir Değerlendirme”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, S. 146, s. 153-185, (Kısaltma, Çilenti Konuralp, Değerlendirme).
- Çilenti Konuralp, Ayşen, Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2020, (Kısaltma, Çilenti Konuralp, Üçüncü Kişi Yararına).

- Dittli, Valérie, Der Vertrag zugunsten Dritter auf den Todesfall, Stämpfli Verlag, Bern 2023.
- Druey, Jean Nicolas, Grundriss des Erbrechts, 5. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2002.
- Dural, Mustafa/Öz, M. Turgut, Türk Özel Hukuku Cilt IV – Miras Hukuku, 16. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021.
- Eder, Karoline, “Alles voller Zweifel: die Willensmängel im Erbrecht”, Von A wie Arbitration über T wie Transport bis Z wie Zivilprozess, Stämpfli Verlag, Bern 2018, s. 27-46, (Herausgeber: Vasella, Juana).
- Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Legem Yayıncılık, Ankara 2023, (Kısaltma, Eren, Genel Hükümler).
- Eren, Fikret, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 11. Baskı, Legem Yayıncılık, Ankara 2023, (Kısaltma, Eren, Özel Hükümler).
- Eren, Fikret, Türk Medeni Hukukunda Ölümüne Bağlı Tasarrufların İptali Davası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1966, (Kısaltma, Eren, Ölümüne Bağlı Tasarruf).
- Eren, Fikret/Dönmez, Ünsal, Eren Borçlar Hukuku Şerhi C. II, Yetkin Yayınları, Ankara 2022.
- Eren, Fikret/Yücer Aktürk, İpek, Türk Miras Hukuku, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Furrer, Andreas/Müller-Chen, Markus, Obligationenrecht, 3. Auflage, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich – Basel – Genf 2018.
- Gauch, Peter/Schlupe, Walter R./Schmid, Jörg/Emmenegger, Susan, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil-Band II, 11. Auflage, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich 2020.
- Grunewald, Barbara, Bürgerliches Recht, 9. Auflage, C. H. Beck Recht – Wirtschaft – Steuern, München 2018.
- Gümüş, Mustafa Alper, Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt I, 3. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008, (Kısaltma, Gümüş, C. I).
- Gümüş, Mustafa Alper, Borçlar Hukukunun Genel Hükümleri, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2021, (Kısaltma, Gümüş, Genel Hükümler).

- Harder, Manfred, *Zuwendungen unter Lebenden auf den Todesfall*, Duncker & Humblot, Berlin 1968.
- Herzog, Sabine, “Der Vertrag zugunsten eines Dritten von Todes wegen, das Verschaffungsvermächtnis und ihre Berücksichtigung bei der Pflichtteilsberechnung”, *successio 2024*, s. 355-370.
- Huguenin, Claire, *Obligationenrecht*, 3. Auflage, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich- Basel-Genf 2019.
- İmre, Zahit/Erman, Hasan, *Miras Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 12. Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2016.
- İnan, Ali Naim/Ertaş, Şeref/Albaş, Hakan, *Miras Hukuku*, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Kartal, Dilşah Büşra, *Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Kılıçoğlu Yılmaz, Kumru, “Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme”, *MÜHF-HAD: Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan II. Cilt*, 2016, C. 22, S. 3, s. 1759-1771.
- Kocabaş, Gediz, “Üçüncü Kişi Yararına Sözleşmede Yararlananın Edimi Ret Hakkı”, *MÜHF-HAD: Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan II. Cilt*, 2016, C. 22, S. 3, s. 1797-1822.
- Kocaman, Arif B., *Alacağın Temlikinin Benzer Üçlü Borç İlişkiler Karşısındaki Teorik Sınırı Sorunu*, Olgaç Matbaası, Ankara 1989.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip, *Miras Hukuku*, Hiç Değişiklik Yapılmamış 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1987.
- Koller, Alfred, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil*, Band I, 5. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2023.
- Koller, Thomas/Stalder, Michael, “Die Begünstigung in der gebundenen Vorsorgevereinbarung -ein Beitrag zur Relevanz des Erbrechts bei Verträgen zugunsten Dritter von Todes wegen, *Privatrecht im Spannungsfeld zwischen gesellschaftlichem Wandel und ethischer Verantwortung* (Festschrift für Heinz Hausheer zum 65. Geburtstag), Stämpfli Verlag AG, Bern 2002, s. 511-550, (Herausgeber: Geiser, Thomas/Koller, Thomas/Reusser, Ruth/Walter, Hans Peter/Wiegand,

- Wolfgang).
- Krauskopf, Patrick, *Der Vertrag zugunsten Dritter*, Universitätsverlag Freiburg Schweiz, Freiburg Schweiz 2000.
- Maissen, Sandra, *Der Schenkungsvertrag im schweizerischen Recht*, Universitätsverlag Freiburg Schweiz, Freiburg 1996.
- Medicus, Dieter/Petersen, Jens, *Bürgerliches Recht*, 29. Aufl., Verlag Franz Vahlen, München 2023.
- Müller, Karl Heinz, *Zur Problematik der Abgrenzung von Rechtsgeschäften unter Lebenden und von Todes wegen*, Bern 1973.
- Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2*, 19. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2024.
- Öz, Turgut, “TBK m. 129 – Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme”, İstanbul Şerhi, Türk Borçlar Kanunu – Yürürlük Kanunu C. 2-3, Vedat Kitapçılık, 3. Baskı, İstanbul 2019, s. 1557-1582, (Editörler: Öz, Turgut/Acar, Faruk/Gökyayla, Emre/Develioğlu, Murat).
- Öztürk, Özge, “Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, C. 25, S. 1, s. 165-210.
- Piotet, Paul, *Schweizerisches Privatrecht IV/1 – Erbrecht*, Helbing & Lichtenhahn Verlag AG, Basel und Stuttgart 1978.
- Reetz, Peter/Graber, Michael, “CHK-Art. 112”, (CHK) Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Obligationenrecht, Allgemeine Bestimmungen, Schulthess Juristische Medien AG, 4. Auflage, Zürich 2023, s. 765-780, (Herausgeber: Atamer, Yeşim M./Furrer Andreas).
- Rusch, Arnold F., “Konten für Dritte”, AJP 2007 (Aktuelle Juristische Praxis), s. 561-574, (Kısaltma: Rusch, Konten).
- Rusch, Arnold F., “Schenkung als Vertrag”, *Brücken bauen – Festschrift für Thomas Koller*, Stämpfli Verlag, Bern 2018, s. 835-849, (Herausgeber: Emmenegger, Susan/Hrubesch-Millauer, Stephanie/Krauskopf, Frédéric/Wolf, Stephan), (Kısaltma: Rusch, Schenkung).
- Schwenzer, Ingeborg/Fountoulakis, Christiana, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil*, 8. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2020.

- Serozan, Rona, Sağlıklararası İşlem Yoluyla Ölüme Bağlı Kazandırma, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1979.
- Serozan, Rona/Engin, Baki İlkey, Miras Hukuku ve Uygulama Çalışmaları, Güncellenmiş 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Şenocak, Kemal, Üçüncü Şahıs Lehine Hayat Sigortası Sözleşmesi, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Tandoğan, Haluk, Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri C. I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş 5. Basımdan 6. Tıpkı Basım, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2008.
- Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1993.
- Tuor, Peter/Schnyder, Bernhard/Schmid, Jörg/Jungo, Alexandra/Hürlimann-Kaup, Bettina, Das Schweizerische Zivilgesetzbuch, 15. Auflage, Schulthess Juristische Medien AG, Zürich – Genf 2023.
- Vardar Hamamcıoğlu, Gülşah, Bağışlama Sözleşmesi, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- von Büren, Bruno, Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Schulthess & Co. AG, Zürich 1964.
- von Tuhr, Andreas/Escher, Arnold, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Band II, 3. Auflage, Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich 1974.
- Weber, Rolf H./von Graffenried, Caroline, Beziehungen zu dritten Personen. Art. 110-113 OR (Berner Kommentar), 2. Auflage, Stämpfli Verlag, Bern 2022.
- Wolf, Stefan/Genna, Gian Sandro, Schweizerisches Privatrecht IV/1, Erbrecht Band 1, Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel 2012.
- Yıldırım, Mustafa Fadıl, Türk Miras Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2025.
- Zellweger-Gutknecht, Corinne, “OR-Art. 112”, Basler Kommentar – Obligationenrecht I, Helbing Lichtenhahn Verlag, 7. Auflage, Basel 2020, s. 806-817, (Herausgeber: Widmer Lüchinger, Corinne/Oser, David).

Zobl, Dieter, "Probleme im Spannungsfeld von Bank-, Erb- und Schuldrecht", AJP 2001, s. 1007-1020.

1. Finansal Destek Beyanı | Financial Support Statement

Bu çalışma herhangi bir finansal destek almadan gerçekleştirilmiştir. | This research received no financial support.

2. Çıkar Çatışması Beyanı | Conflict of Interest Statement

Yazar, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir. | The author declare no conflict of interest.

3. Etik Kurul Onayı | Ethics Committee Approval

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir. | Ethics committee approval was not required for this study.

4. Yazar Katkı Beyanı | Author Contributions

Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was solely authored by the writer.

5. Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı | Research and Publication Ethics Statement

Yazar, çalışmada akademik etik kurallara uyulduğunu ve herhangi bir etik ihlal bulunmadığını beyan etmektedir. | The author declare that all ethical guidelines for research and publication have been followed and that no violations have occurred.

6. İntihal Taraması ve Hakemlik Süreci | Plagiarism and Peer Review Statement

Makale, intihal programıyla taranmış ve çift kör hakemlik sürecinden geçmiştir. | This article was screened by plagiarism detection software and evaluated through a double-blind peer-review process.